

PERHEHOITOA SATEENKAAREN VÄREISSÄ
Sateenkaariperheet lastensuojelun perhehoidon sijaisperheenä

Heidi Puustinen

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden laitos

Itä-Suomen yliopisto

Maaliskuu 2015

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta
Yhteiskuntatieteiden laitos

Sosiaalityö

PUUSTINEN, HEIDI: Perhehoitoa sateenkaaren väreissä – sateenkaariperheet lastensuojelun perhehoidon sijaisperheenä

Pro gradu -tutkielma, 69 sivua, 1 liite (1sivu)

Ohjaajat: Yliopiston lehtori Anna Metteri ja yliopisto-opettaja Leena Leinonen

Maaliskuu 2015

Avainsanat: Sijaishuolto, perhehoito, sateenkaariperheet, yhdenvertaisuus, tasa-arvo

Suomalaisista lapsista yli 18000 lasta ja nuorta elää kodin ulkopuolelle sijoitettuna. Yli kolmasosa sijoitetaan perheisiin, joissa vanhemmat tai toinen vanhemmista toimii perhehoitajina. Perhehoitajien työ on laissa säädettyä sosiaalipalvelua lastensuojelun tarpeisiin. Suomalaisten käsitys perheestä on vuosien aikana muuttunut. Nykyisin Suomessa elää tuhansia perheitä, jotka rakentuvat jonkun muun kuin heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille. Näitä perheitä kutsutaan sateenkaariperheiksi. Sateenkaariperheet ovat kiinnostuneet toimimaan perhehoitajina ja tarjoamaan kodin sijoitettaville lapsille. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää millaisia ajatuksia ja kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on sateenkaariperheiden toimimisesta lastensuojelun perhehoidon sijaisperheenä. Tutkielman tutkimuskysymys oli: Millaisia erityispiirteitä sosiaalityöntekijät tunnistavat sijoitusprosessissa sateenkaariperheeseen?

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tapaustutkimuksena. Aineiston kerääminen toteutui avoimella kirjoituspyynnöllä, joka lähetettiin sähköpostitse Pesäpuu ry:n PRIDE-kouluttajalistalla oleville henkilöille, joiden tehtävänimike oli sosiaalityöntekijä tai muu sosiaalityön asiantuntijatehtävään viittaava nimike. Aineisto käsitti 5 kirjoitusta. Tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimuksesta kävi ilmi, että sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävästi tietoa sateenkaariperheistä, eikä perheiden monimuotoisuutta ollut huomioitu sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa. Tutkimus osoitti, että sijoitusprosessissa sateenkaariperheisiin on erityispiirteitä, mutta myös piirteitä, jotka ovat kaikille sijoituksille yhteisiä sijaisperheen perhemuodosta riippumatta. Samankaltaisia piirteitä kaikille sijoituksille olivat lapsen etu, yhteiset kriteerit sekä yhteistyö ja sateenkaariperheeseen sijoittamisen erityispiirteitä negatiiviset seuraukset, hyväksyminen, roolimallit ja sateenkaarisijoitus.

Tutkimuksen perusteella voi tehdä johtopäätöksen, että lähtökohtaisesti sosiaalityöntekijät tunnistavat sateenkaariperheen yhdenvertaiseksi perhemuodoksi muiden perhemuotojen kanssa, mutta tunnistavat perhemuotoon liittyvän yhä ennakkokäsityksiä ja -luuloja, jotka voivat vaikuttaa perhemuodon yleiseen hyväksymiseen ja sijoittumiseen sijaisperheeksi. Jatkotutkimuksen aiheena voisi olla sateenkaariperheiden toimiminen lastensuojelun perhehoidon sijaisperheenä jo toteutuneissa sijoituksissa. Jatkotutkimuksessa olisi hyödyllistä ottaa kaikkien sijoitusprosessissa mukana olevien näkökulmat mukaan, jolloin olisi mahdollista tuoda esiin niin sosiaalityöntekijöiden kuin itse sijoitettujen lasten ja nuorten sekä heidän biologisten vanhempiensakin kokemuksia. Lisäksi tärkeää olisi tutkia kuinka helppoa sateenkaariperheiden on oikeasti päästä lastensuojelun perhehoitajaksi vai jääkö moni PRIDE-koulutuksen käynyt sateenkaariperhe ilman sijoitusta.

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND, Faculty of Social Sciences and Business Studies

Department of Social Sciences

Social work

PUUSTINEN, HEIDI: Foster Care Like the Many Colors of the Rainbow- Rainbow Families as Foster Families

Master's thesis, 69 pages, 1 appendice (1 page)

Advisors: University Lecturer Anna Metteri and University teacher Leena Leinonen

March 2015

Keywords: Foster care, foster family, rainbow family, equality, parity

Over 18000 Finnish children and youth live outside of the home in foster care. Over a third are placed in families where the parents or one parent serve as foster caregivers. The work of foster caregivers is by law considered a social service to meet the needs of child protection. The understanding of family by the Finns has changed over the years. Today, there are thousands of families in Finland that are built around a different family structure than that of a heterosexual couple. These families are called rainbow families. Rainbow families are interested in acting as foster caregivers and in offering a home to children in need of placement. The goal of this study was to clarify what kinds of thoughts and experiences social workers have regarding rainbow families acting as foster families. The question posed was: What special characteristics do social workers recognize in the placement process to a rainbow family?

The study was done as a qualitative study. The study data was collected via a request sent by electronic mail to persons on the Pesäpuu PRIDE educator list whose occupation was listed as a social worker or another occupation indicative of an expert in the field of social work. The material was made up of 5 publications. The study material was analyzed via content analysis. The study found that social workers lack knowledge of rainbow families, and that the diversity among families was not taken into consideration in the education of social workers. The study also found that there are special characteristics in the placement process to rainbow families, but that there are also characteristics that are shared without regard to the family structure. The shared characteristics were found to include welfare of the child, shared criteria, as well as working together. The special characteristics in the placement process to rainbow families included negative consequences, acceptance, role models and rainbow placement.

The conclusion that can be made based on this study is that social workers acknowledge that a rainbow family is an equal family structure to other family structures, but recognize that there remain prejudices and beliefs that can have an effect on the acceptance of rainbow families among the public and such a family's ability to become a foster family. A further study could be undertaken to study the success of rainbow families that have already become foster families. It would be beneficial for such a study to consider the viewpoints of everyone involved in the placement process, thereby enabling the study to reveal the experiences of social workers as well as the foster children, youth, and their biological parents. Additionally, it would be important to study how easy it is in reality for rainbow families to become foster families, or whether many rainbow families who have undergone the PRIDE training are left without having a child placed in their homes.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	3
2 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET JA AMMATTIKIRJALLISUUTTA	7
3 PERHEHOITO	12
3.1 Lastensuojelun perhehoito.....	13
3.2 Perhehoitaja	15
3.3 PRIDE-valmennus.....	16
4 SATEENKAARIPERHEEN MONIMUOTOISUUS	19
4.1 Moninainen seksuaalisuus ja sukupuoli	19
4.2 Sateenkaariperhe	21
4.2.1 Vanhemmuus	22
4.2.2 Lapsena sateenkaariperheessä.....	24
4.2.3 Sateenkaariperheen haasteet	27
4.2.4 Sateenkaariperheisiin liittyvän lainsäädännön muutokset	28
5 IHMISARVON, TASA-ARVON JA YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMINEN SOSIAALITYÖN PERIAATTEINA	31
5.1 Sosiaalityön arvot ja eettiset periaatteet	31
5.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	33
5.3 Kansainvälinen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen	34
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	35
6.1 Tutkimuksen menetelmälliset lähtökohdat.....	35
6.2 Tutkimusaineisto	37
6.3 Tutkimusetiikka.....	38
6.4 Analyysi	40
7 YHTÄ AIKAA SAMANLAISTA JA ERITYISTÄ	44
7.1 Sosiaalityöntekijöiden tieto-taito sateenkaariperheistä	44
7.2 ”Yksi perhemuoto muiden joukossa” – yhdenvertaisuus.....	46
7.2.1. Lapsen etu	46
7.2.2 Yhdenvertaiset kriteerit turvaavat lapsen etua	48
7.2.3 Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa	50
7.3 Sateenkaariperheeseen sijoittamisen erityispiirteet.....	51
7.3.1 Negatiiviset seuraukset	51
7.3.2 Biologisten vanhempien hyväksyntä on tärkeää	54
7.3.3 Roolimallit	55
7.3.4 Sateenkaarisijoitus	57
8 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	59
LÄHTEET	62
LIITE 1	70

1 JOHDANTO

Suomalaisista 0-20 vuotiaista lapsista ja nuorista yli 18000 eli vuonna 2013 kodin ulkopuolelle sijoitettuna. Alle 18-vuotiaista sijoitettuna on 1,4 % ikäryhmästä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten osuus on ollut hienoisessa nousussa viime vuosikymmenen aikana. Nämä lapset ja nuoret tarvitsevat turvallisia aikuisia ympärilleen. Osa sijoituksista toteutuu erilaisissa laitoksissa mutta osa lapsista on sijaisperheissä perhehoidossa. Perhehoidon osuus on kasvanut tasaisesti viimeisin kymmenen vuoden aikana. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos jatkossa THL, lastensuojelu 2013, 8–9.) Lastensuojelulain uudistuksessa 2012 lastensuojelun perhehoito asetettiin ensisijaiseksi hoitomuodoksi sijaishuoltoon (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2013, 4). Perhehoitajina toimivat sijaisperheen vanhemmat valmentautuvat sijaisvanhemmiksi, jotta voivat tarjota lapsille mahdollisuuden turvalliseen ja tasapainoiseen perhe-elämään. Perhehoitajien tekemä työ on osa julkisin varoin ylläpidettyä sosiaalihoitoa, jota ohjaa sosiaalihoitolaki (710/1982). Sosiaalihoitoon kuuluvan lastensuojelun sosiaalityön ja sijaishuollon tavoitteena on turvata jokaisen lapsen oikeus hyvinvointiin ja ikätason mukaiseen kehitykseen silloinkin, kun omien vanhempien voimavarat eivät riitä tarpeenmukaiseen hoitoon ja huolenpitoon.

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan jonkin muun kuin heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille rakentunutta perhettä. Sateenkaariperheiden vanhemmat kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Sateenkaariperheitä ovat esimerkiksi homo- ja biseksuaalien ja transihmisten perheet ja uusperheet, ei-heteroseksuaalisten yksinhuoltajien perheet sekä perheet, joissa on enemmän kuin kaksi vanhempaa eli apilaperheet. (Jämsä & Kuosmanen 2007, 13; Sateenkaariperheet ry 15.1.2015.) Viimeisen vuosikymmenen aikana sateenkaariperheet ovat tulleet näkyvämmäksi osaksi yhteiskuntaamme. Sateenkaariperheiden elämää on ollut esillä lehdissä ja televisiossa enenevässä määrin niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Sateenkaari lesbojen, homojen, biseksuaalien ja transihmisten tunnusmerkkinä on tullut tutuksi ympäri maailman erilaisissa suvaitsevaisuutta tavoittelevissa tempauksissa, kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen Pride-festivaalissa, joka on jo laajasti tunnettu ilmiö. Aiemmin se tunnettiin nimellä vapautuspäivät, mutta englannin kielestä tuleva pride, joka tarkoittaa ylpeyttä ja omanarvontun-

toa, on vakiintunut myös suomalaiseen sanastoon. Sateenkaari -tunnusmerkkinä kuvaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen laajaa kirjoa ja on ollut käytössä jo 1990-luvulta lähtien. (Mustola 2007, 29, 35.) Sateenkaari -tunnus sai laajaa maailman laajuista julki- suutta myös urheilun kautta vuoden 2013 yleisurheilun MM-kisojen ja vuoden 2014 olympialaisten aikaan, kun kisat järjestettiin Venäjällä, joka rajoitti seksuaalivähemmis- töjen oikeuksia merkittävästi uudella lainsäädännöllä. Useat muiden maiden urheilijat ja urheilussa mukana olevat tahot osoittivat asiasta mieltä käyttämällä asusteinaan tai so- misteinaan sateenkaaren värejä. Näin urheilijat halusivat antaa tukensa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille sekä heidän ihmisoikeuksilleen.

Suomalaista lainsäädäntöä on jouduttu tarkasteleman uusin silmin, kun yhteiskunnassa on tunnustettu perheiden monimuotoisuus ja sen tuomat juridiset haasteet eri tavoin rakentuneille perheille. Viimeisen vuosikymmenen aikana on uudistettu useita lakeja turvaamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa yhteiskunnassa tasavertaise- na muiden kansalaisten kanssa. Nyt ollaan muuttamassa avioliittoon liittyvää lainsää- däntöä ja tulevaisuudessa samaa sukupuolta olevat voivat solmia avioliiton keskenään. Tasa-arvoisen avioliittolain myötä myös muita perheoikeudellisia näkökulmia on tar- kasteltava uudelleen, jotta lait eivät ole ristiriidassa keskenään ja yhdenvertaisuus toteu- tuu. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen rooli yhteiskunnassa on muuttunut valtavasti viimeisten vuosikymmenien aikana. Aikaisemmin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt joutuivat vakuuttamaan oikeuttaan olla olemassa, mutta tänä päivänä he voivat yhden- vertaisuuden ja tasa-arvon lisäksi tuoda esille omaa erityisyyttään sekä sen mukana tuomia vaikeuksia ja haastaa yhteiskuntaa muuttumaan ei vain hyväksyvämmäksi vaan heidät huomioivaksi.

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani perhehoitoa sateenkaaren väreissä eli sateenkaa- riperheiden toimimista perhehoidon sijaisperheenä. Tutkin aiemmin kandidaatin tut- kielmassani aihetta sateenkaariperheen näkökulmasta. Kandidaatin tutkielmaan aihe valikoitui käytännön elämästä nousseesta kysymyksestä, kun sateenkaariperhe ryhtyi perhehoidon sijaisperheeksi ja kertoi minulle kokemuksestaan. Sateenkaariperheet si- jaisperhevaihtoehtona ovat aika tuore ilmiö, joka on herättänyt paljon keskustelua ja vastustustakin. Ammattihenkilöiden suhtautuminen ilmiöön on varovaista, sillä sijoituk- sista sateenkaariperheisiin on hyvin vähän kokemusta. Rohkaisevia tutkimustuloksia ja

onnistuneita kokemuksia on kuitenkin jo saatu muualta maailmasta. Suomessa on seurattu mm. muiden Pohjoismaiden mallia toimia sijoituksissa kodin ulkopuolelle ja ajanhengen mukaisesti pyritään entistä enemmän sijoittamaan lapsia perheisiin laitosten sijaan. Sijaisperheistä on kuitenkin pulaa, joten lapsen normaalille kehitykselle sopivan perheen käsitystä on jouduttu tarkastelemaan ja tarkentamaan, minkä johdosta myös sateenkaariperheet ovat tulleet osaksi perhehoidon sijais- ja tukiperhetoimintaa.

Perhehoito-lehdessä oli vuonna 2011 artikkeli *Sateenkaariperhe on suurennuslasin alla*, mikä käsitteli kahden homomiehen perhehoitajuutta. Miehet toivat artikkelissa esille, etteivät olleet kovin usein törmänneet ennakkoluuloihin tai vastustukseen halutessaan auttaa lapsia. Miesten kokemus työskentelystä sosiaalityöntekijöiden kanssa oli positiivinen, vaikka heille oli myönnetty heidän olevan vähän niin kuin suurennuslasin alla. Samassa artikkelissa oli haastateltu myös sosiaalityöntekijää, joka kertoi Helsingin kaupungin perhehoidossa sateenkaariperheiden olevan jo yksi sijaisperhevaihtoehto muiden joukossa. Sosiaalityöntekijä toi esille, että työntekijät ovat omaan tahtiinsa omaksuneet ottamaan sateenkaariperheet tasavertaisiksi perinteisten sijaisperheiden rinnalle. (Nurminen 2011, 14–15.)

Pro gradu -tutkielmassani tutkin aihetta sosiaalityön näkökulmasta. Kandidaatin tutkielmassani nousi esille Nurmisen artikkelissa haastatteleminen miesten kanssa vastakkainen kokemus, sillä tutkielmassa vastaajana olleella sateenkaariperheellä oli hyvin negatiivinen kokemus sosiaalityöntekijän kohtaamisesta. Jotta sateenkaariperheet saisivat tasa-arvoisen mahdollisuuden ryhtyä sijaisperheeksi, on sosiaalityön ammattilaisilla oltava käytössään tietoa ja tuloksia sijoituksista kyseisiin perheisiin. Tiedolla ja tuloksilla pystytään vähentämään ennakkoluuloja ja varmistamaan, että ammattilaisten suhtautuminen sateenkaariperheisiin sijaisperheinä ei perustu oletuksiin ja vastausta vaille jääneisiin kysymyksiin. Aiheen tutkimiselle on siis olemassa yhteiskunnallinen tilaus.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia ajatuksia ja kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on sateenkaariperheiden toimimisesta perhehoidon sijaisperheenä. Tutkielman tutkimuskysymys on: Millaisia erityispiirteitä sosiaalityöntekijät tunnistavat sijoitusprosessissa sateenkaariperheeseen?

Tutkielmassa lähestyn aihetta lastensuojelun perhehoidon näkökulmasta. Nostan sateenkaariperheet yhdeksi vaihtoehdoksi perhehoidon toimijoina. Myös sosiaalityön eettiset periaatteet ja syrjinnän näkökulma tulevat esille. Tutkielmassa keskeisiä käsitteitä ovat mm. perhehoito, perhehoitaja, sateenkaariperhe, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Tutkielma koostuu aikaisempien tutkimuksien ja kirjallisuuden esittelyllä sekä teoreettisen viitekehyksen avaamisella. Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan aihetta perhehoidon, sateenkaariperheen monimuotoisuuden sekä sosiaalityötä ohjaavien arvojen kautta. Teoriaosuuden jälkeen kuvaillaan tutkielman toteutus sekä tarkastellaan tutkielman keskeisiä tuloksia. Lopussa on yhteenveto ja pohdinta tutkielmasta.

2 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET JA AMMATTIKIRJALLISUUTTA

Sateenkaariperheitä sijaisperheenä ei ole aiemmin tutkittu Suomessa. Perhehoitoa koskevaa empiiristä tutkimusta löytyy eri tieteenaloilta, mutta sateenkaariperheitä koskevia tutkimuksia on olemassa vielä varsin vähän. Pääosin sateenkaariperheitä koskevat tutkimukset on tehty ammattikorkeakoulun opinnäytetöinä tai yliopiston pro gradu -tutkielmina. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyöt ovat enimmäkseen sosiaali- ja terveysalan opinnäytetöitä, joissa on tutkittu sateenkaariperheitä mm. varhaiskasvatuksen, neuvolatyön ja vanhemmuuden näkökulmasta.

Pro gradu -tutkielmia on tehty sekä yhteiskunta- että valtiotieteiden että oikeustieteen alalla useasta eri näkökulmasta. Myös kasvatustieteiden sekä psykologian alalta löytyy joitain tutkielmia. Yhteiskunta- ja valtiotieteellisiä pro gradu -tutkielmia ovat mm. Korkalan (2014) *Tunnustuksen saaminen perheen sisäisessä adoptioprosessissa: sateenkaariperheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta*, Bruunin (2011) *Ärsyttävän perinteinen perhe": Sateenkaarevaa perheen ja äidin ääriäriivien uudelleenahmottelua*, Heinon (2004) *"Ja mikä on sen turvallisempaa kuin normaali perhe?" Eduskunnan konservatiivinen perhekeskustelu vuoden 2002 hedelmöityshoitolakiesityksestä*, Suorannan (2004) *Veriside on eri side? Sukulaisuuden ja ydinperheen rakentuminen lastensa kanssa elävien naisparien sosiaalisissa verkostoissa ja puhetavoissa*, Jämsän (2003) *Isä, joka on homo – homomiehen perhe ja vanhemmuus*, Kyyrölän (2002) *Homoseksuaalien perhekäsitykset ja parisuhteen virallistaminen*, Aholan (2000) *"Ihan perhe vaan", Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä* sekä Kuosmasen (2000) *Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita: formatiivis-diskursiivinen tarkastelu*.

Oikeustieteellisestä näkökulmasta sateenkaariperheitä on tutkinut mm. Heikkilä (2013) pro gradu -tutkielmassaan *Biologisesta vanhemmuudesta sosiaaliseen vanhemmuuteen – Suomen vanhemmuuslainsäädäntö sateenkaariperheiden ja lapsen edun näkökulmasta* sekä Hopponen (2014) tutkielmassaan *"Separate and unequal" Homoseksuaalien adoptio-oikeus Suomessa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa*. Psykologian alalla asiaa on tarkastellut mm. Tuomi (2003) pro gradu -tutkielmassaan

Homo- ja lesbovanhemmuus ja sosiaaliset verkostot ja kasvatustieteissä Kirjonniemi ja Kajamies (2011) tutkielmassaan *Sateenkaariperheen ja opettajan kohtaaminen*.

Vuonna 2013 julkaistiin ensimmäinen väitöskirja, joka käsitteli sateenkaariperheitä. Anna Moringin väitöskirjassa *Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa* tarkastellaan sateenkaariperheiden tilannetta suomalaisen lainsäädännön, mediakeskustelun ja sateenkaariperheille suunnattujen opaskirjojen näkökulmasta kiinnittäen huomiota mm. sateenkaariperheen vanhemmuuteen ja lapsen etuun.

Pääosin tutkimukset ovat kohdistuneet sateenkaariperheisiin seksuaalivähemmistöjen osalta. Transihmisten osalta perheisiin liittyvää tutkimusta ei ole Suomessa tehty lukuun ottamatta Leinosen (2005) ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyötä *Transvestisuus perheessä*, jossa äänensä saavat esille transvestiitti-isten tyttäret ja transvestiittimiehet. Suomessa on tehty tutkimuksia ja selvityksiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä sekä sateenkaariperheistä myös mm. sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa. Lisäksi SETA ry ja Sateenkaariperheet ry ovat olleet aktiivisia tutkimustiedon tuottajia.

Kansainvälisesti sateenkaariperheitä on tutkittu jonkin verran enemmän. Yhdysvalloissa Susanne Bennettin (2003) *International Adoptive Lesbian Families: Parental Perceptions of the Influence of Diversity on Family Relationships in Early Childhood* ja David M. Brodzinskyn, Charlotte J. Pattersonin ja Mahnoush Vazirin (2002) *Adoption Agency Perspectives on Lesbian and Gay Prospective Parents: A National Study* tutkimukset tarkastelevat sateenkaariperheitä adoption näkökulmasta. Brodzinskyn ym. tutkimus osoittaa Yhdysvalloissa ammattilaisten suhtautumisen sateenkaariperheisiin olevan jo varsin avointa ja suvaitsevaa.

Iso-Britanniassa April Guaspin tutkimus (2010) *Different families: The experiences of children with lesbian and gay parents* tarkastelee sateenkaariperheen lapsien kokemuksia lesbo- ja homoperheissä. Nicola Hillin (2012) *The Pink Guide to Adoption for Lesbians and Gay Men* on suunnattu oppaaksi adoptiota pohtiville lesboille ja Hillin (2013) tuoreempi kirja *Proud parents* sisältää tarinoita lesbo- ja homovanhempien kokemuksista sijais- tai adoptiovanhempana. Laura Mellishin, Sarah Jenningsin, Fiona Taskerin,

Michael Lambin ja Susan Golombokin toimittama teos *Family relationships, child adjustment and adopters' experiences* esittää tuloksia Britannian ensimmäisestä vertailututkimuksesta koskien adoptioiperheitä, joissa lapset ovat eläneet varhaislapsuudesta saakka homo, lesbo tai heteroseksuaalisten adoptiovanhempien kanssa. Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia lasten ja vanhempien suhteen laatua, vanhempien hyvinvointia ja lasten psyykkistä kehitystä sekä tuottaa luotettavaa näyttöä sateenkaariperheen toimivuudesta ja myönteisestä vanhemmuudesta adoptioasioissa mukana oleville ammattilaisille.

Myös Australiassa sateenkaariperheiden asema sijaisperheenä on tunnustettu ja siitä saatu hyviä kokemuksia. Australialainen sateenkaariperheiden yhdistys Rainbow Families Council (2010) on tuottanut teoksen *Rainbow families and the law An information kit for same-sex couples and single people in Victoria*, jossa käsitellään sateenkaariperheiden asemaa Victorian osavaltiossa ja sijaisvanhemmuus nostetaan yhdeksi vaihtoehdoksi seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvien mahdollisuuksista perustaa perhe ja kasvattaa lapsia.

Kirjallisuutta perhehoidosta on paljon saatavilla. Jari Ketolan (2008a, 2008b) toimittamat *Menetyksistä mahdollisuuksiin - Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi ja Sijoita perheeseen – Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona* tarjoavat tuoretta tietoa perhehoidosta Suomessa. Myös perhehoitoa koskeva lainsäädäntö ja Perhehoitoliiton julkaisema Pirjo Hakkaraisen, Maria Kuukkasen ja Heikki Piispasen (2013) toimittama *Parasta perhehoitoa – perhehoidon tietopaketti* ovat tärkeä osa perhehoidon määrittelyssä ja perhehoidon sisällön avaamisessa. THL:n ylläpitämä Lastensuojelun käsikirja Sosiaaliportin Internet-sivustolla sisältää myös paljon ajankohtaista tietoa aiheesta.

Sateenkaariperheiden osalta Tiia Aarnipuun (2010) *Sateenkaariperheen ABC* oli ensimmäinen aiheesta kirjoitettu kirja 2000-luvun alussa ja toimii edelleen uudistettuna painoksena hyvänä perusteoksena. *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville* on Juha Jämsän (2008) toimittama oppikirja, joka antaa monipuolista tietoa sateenkaariperheistä ja heidän kohtaamisestaan. Paula Kuosmanen ja Juha Jämsä ovat tuottaneet vuonna 2006 kerätyn kyselyaineiston perusteella

tutkimusraportin *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kouluissa* (2007), joka antaa tietoa sateenkaariperheiden kokemuksista eri palveluiden asiakkaina. Muita sateenkaariperheitä koskevia kirjoja ovat mm. Johanna Pakkasen ja Kati Mustolan (2007) *Sateenkaari-Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa* sekä Liisa Tuovisen, Olli Stålströmin, Jussi Nissisen ja Jorma Hentilän (2012) toimittama *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*.

Sateenkaariperheissä elävien lasten tilannetta tarkastellaan Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa *Lapsset ja rekisteröity parisuhde – Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö*, jossa on lastenpsykiatri Tytti Solantauksen (2003) kirjoittama tutkimuskatsaus sateenkaariperheissä elävien lasten kehityksestä ja hyvinvoinnista. Tuoreempaa tietoa sateenkaariperheiden lasten vahvuuksista ja heikkouksista on Kia Aarnion (2014) kirjallisuuskatsauksessa. Kirjallisuuskatsauksessa on keskitytty uusimpiin, erityisesti vuoden 2007 jälkeen ilmestyneisiin kansainvälisiin tutkimuksiin sekä suomalaisiin opinnäytetöihin sateenkaariperheistä. Kirjallisuuskatsaus on osa Sateenkaariperheet ry:n toteuttamaa *Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi -hanketta*. Hanke toteutetaan vuosina 2014–2016. Hankkeeseen liittyy keväällä 2015 kyselytutkimus, jossa on tarkoitus selvittää sateenkaariperheiden lasten vahvuuksia ja kipukohtia. Tutkimukselle on todettu tarve, sillä suomalaisia sateenkaariperheen lapsia ei ole tutkittu juuri ollenkaan. Tutkimusta tullaan hyödyntämään kehitettäessä lainsäädäntöä, palvelujärjestelmää ja lapsille suunnattuja tukitoimia. Tutkimuksen pääyhteistyö kumppanina toimii Väestöliitto ja tutkimus rahoitetaan opetus- ja kulttuuriministeriön varoin. (Sateenkaariperheet ry 10.12.2014.)

Tämän pro gradu -tutkielman kohdistuessa sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin ja kokemuksiin myös heidän työtään ohjaavat arvot ja periaatteet ovat tärkeä osa tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian (2013) julkaisema *Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet* toimii Suomessa sosiaalityöntekijöiden työn eettisenä perustana ja on siten tärkeä lähde lakien rinnalla yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjinnän ehkäisyn näkökulmasta. Eettiset ohjeet perustuvat IFSW:n eli sosiaalityöntekijöiden kansainvälisen liiton eettiseen periaatelausemaan ”Ethics in Social Work, Statement of Principles” (International Federation of Social Workers & International Association of Schools of Social Work 2004, myöhemmin

IFSW & IASSW.) Sosiaalityön etiikasta on olemassa myös aihetta käsittelevää suomalaista kirjallisuutta, kuten Aini Pehkosen ja Marja Väänänen-Fominin (2011) toimittama *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Myös Kyösti Raunio (2009) kirjoittaa sosiaalityön etiikasta kirjassaan *Olennainen sosiaalityössä*.

3 PERHEHOITO

Perhehoito on sosiaalihuoltolain (710/1982, myöhemmin SHL) alaista sosiaalipalvelua. Lain mukaan perhehoito tarkoittaa henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen oman kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa. Sen tavoitteena on tarjota mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään. Perhehoito tulee kyseeseen, kun hoitoa, kasvatusta tai muuta huolenpitoa ei voida tarkoituksenmukaisesti järjestää henkilön omassa kodissa tai muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden avulla. Yksityistä kotia, jossa annetaan perhehoitoa, kutsutaan perhekodiksi. Lain mukaan kodin tulee olla olosuhteiltaan perhehoitoon sopiva. Samanaikaisesti perhekodissa voidaan pääsääntöisesti hoitaa enintään neljää lasta tai nuorta, hoitajan kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset ja muut erityistä hoitoa tai huolenpitoa vaativat henkilöt mukaan luettuina. (SHL 25–26 §.)

Perhehoitoa säätelee Sosiaalihuoltolain lisäksi mm. Perhehoitajalaki (312/1992), Lastensuojelulaki (417/2007) sekä Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Sosiaalihuoltolaki on uudistumassa vuonna 2015 ja samalla tarkastetaan myös perhehoitoon liittyvää lainsäädäntöä ajantasaiseksi. Käynnissä oleva lakiuudistus uuden perhehoitolain säätämiseksi perustuu aiemmin pirstaleisten perhehoidon säännösten kokoamiseksi yhteen lakiin. Uudessa laissa on myös tarkoitus mahdollistaa perhehoidon järjestäminen hoidettavan kotona perhehoitajan yksityiskodin lisäksi. Uuden lain on tarkoitus tulla voimaan 1.4.2015. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2013, 51; Hallituksen esitys eduskunnalle perhehoitolaiksi 256/2014 vp., 3, 1, 17.)

Perhehoidossa hoidetaan lapsia, nuoria, kehitysvammaisia, vammaisia, mielenterveyspotilaita ja vanhuksia. Yleisimmin hoidetaan kuitenkin lapsia ja nuoria, joita on noin 80 % perhehoidossa olijoista. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2013, 6; Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 164/2014 vp, 22.) Vuonna 2013 kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista 37 % (6626) oli viimeisimmän sijoitustiedon mukaan sijoitettuna perhehoitoon. Tarkasteltaessa perhehoidon osuutta pidempiaikaisissa, huostassa olleiden lasten sijoituksissa osuus

nousee 52 %:iin eli enemmistö huostassa olevista lapsista ja nuorista asuu perheissä. Näistä sijoituksista 12 % toteutuu sukulais- tai läheisperhesijoituksena, joka on lisääntynyt viime vuosina. (THL, Lastensuojelu 2012, 2, 7.)

3.1 Lastensuojelun perhehoito

Lasten oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun turvataan lastensuojelulalla (417/2007, myöhemmin LSL). Vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla, mutta yhteiskunnan on tarvittaessa järjestettävä tarpeenmukaisia lastensuojelun palveluja ja tukitoimia tukeakseen heitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun keskeisenä periaatteena on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Sen lisäksi lastensuojelun tulee tukea myös vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoitoon ja kasvatukseen osallistuvia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun tulisi olla oikea-aikaista ja ongelmia ehkäisevää. Lastensuojelussa on aina ensisijaisesti huomioitava lapsen etu arvioitaessa lastensuojelun tarvetta ja järjestettävissä toimenpiteitä. Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, johon kuuluu lastensuojelutarpeen selvitys, asiakassuunnitelman laadinta sekä avohuollon tukitoimet. Myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä sijaishuolto ja jälkihuolto ovat osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle lapsen hoidon ja huollon turvaamiseksi, jos lapsen oikeus lain määrittämiin oikeuksiin vaarantuu, eikä muu tuki ole tilanteeseen nähden riittävää. (LSL 1–4 §.)

Lastensuojelun perhehoitoa järjestetään sekä avohuollon tukitoimena että sijaishuoltona huostaan otetuille lapsille ja nuorille. Avohuollon tukitoimilla tarkoitetaan lastensuojelulain perusteella annettavia palveluja tilanteessa, jossa lapsen kasvuolosuhteet tai oma käyttäytyminen vaarantaa tai ei turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Tukitoimien tarkoituksena on lapsen myönteisen kehityksen edistäminen ja tukeminen sekä lasta hoitavien ja kasvattavien henkilöiden kasvatuskykyjen ja – mahdollisuuksien tukeminen ja vahvistaminen. Tukitoimia toimeentulon ja asumisen turvaamisen lisäksi voivat olla mm. päivähoido, tukihenkilö tai -perhe, hoito- ja terapiapalvelut, perhetyö tai sijoitus. (LSL 34–36 §.) Tukiperheellä tarkoitetaan vapaaehtoista perhettä, joka tarjoaa lapselle turval-

lisen ja virikkeellisen viikonlopun esimerkiksi 1-2 kertaa kuukaudessa. Tukiperhetoiminta tukee sekä lapsen että perheen jaksamista, kun vanhemmilla on mahdollisuus hengähtää ja kerätä voimavaroja lasten ollessa tukiperheessä. Tukiperhetoimintaa järjestävät erilaiset yhdistykset sekä kunnat. (Pelastakaa lapset 14.1.2015.) Tukitoimia suunniteltaessa ja toteutettaessa on lapsen edun oltava aina ensisijainen. Tukitoimia järjestetään yhteistyössä vanhempien tai muiden lapsen hoidosta vastaavien kanssa. Tukitoimien tulee perustua huoltajien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumukseen. Avohuollon tukitoimien tulee olla ensisijaisia lastensuojelutoimenpiteitä huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden. (Sosiaaliportti 2013.)

Lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon avohuollon tukitoimena, jos sen nähdään olevan tarpeellista lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi tai lapsen kuntouttamiseksi. Sijoituksen tulee olla lyhytaikaista ja huostaanoton perusteet eivät saa täytyä. Sijoituksen jatkuessa sijoituksen tarvetta tulee arvioida 3 kuukauden välein. Perhehoito voidaan järjestää lapselle myös yhdessä vanhempien, huoltajien tai muun hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. (LSL 37 §.)

Lastensuojelun perhehoito sijaishuoltona tarkoittaa perhehoidon järjestämistä huostaanotetuille tai kiireellisesti sijoitetuille lapsille. Tällöin lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja muusta ympärivuorokautisesta huolenpidosta vastaa perhehoitaja omassa kodissaan (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2013, 6, 4.) Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee huomioida huostaanoton perusteet, hoidon jatkuvuus ja lapsen tarpeet sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen. Lain mukaan lapsen sijaishuollon järjestäminen perhehoidossa tulee olla ensisijaisempi vaihtoehto kuin laitoshuollon. (LSL 49–50 §.) Huostaanotto tai kiireelliseen sijoitus tulee tehdä, jos kasvuolosuhteet vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä ja kehitystä tai lapsi itse vaarantaa ne esim. käyttämällä päihteitä tai tekemällä vähäistä suuremman rikollisen teon. Lisäksi avohuollon tukitoimien tulee olla riittämättömät tai soveltumattomat ja huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen johdosta tehtävän sijaishuollon tulee olla lapsen edun mukaista. (LSL 40 §.)

Lastensuojelun perhehoitoa voidaan toteuttaa lyhyt- ja pitkäaikaisena sekä määräaikaisena tai toistaiseksi jatkuvana. Sijoituksen lähtökohdat vaikuttavat sijoituksen luonteeseen. Huostaanotettujen lasten perhehoito on usein pitkäkestoista, jopa aikuisikään saakka kestävä, kun taas avohuollon tukitoimenpiteenä perhehoito voi olla lyhytaikaista, akuutin tilanteen yli kestävä. Perhehoidon kesto arvioidaan jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti asiakassuunnitelman perusteella ja perhehoidon tehtävänä on auttaa lasta palaamaan syntymäperheensä luokse, jos se on mahdollista. Lastensuojelulaki velvoittaa huomioimaan tavoitteen perheen jälleenyhdistämisestä. Perhehoidon tavoitteena on tarjota lapselle tilaisuus perhe-elämään ja edistää hänen perusturvallisuuttaan sekä iänmukaista psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista kehitystään sekä turvata lapselle merkityksellisten ihmissuhteiden säilyminen. Perhehoito voi tarjota lapselle hoitavat ja läpielämän kestävät ihmissuhteet. Lastensuojelulain mukaista jälkihuoltoa voidaan toteuttaa perhehoidossa 21 ikävuoteen saakka. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2013, 6–7.)

3.2 Perhehoitaja

Perhehoitajalaki (312/1992) määrittelee perhehoitajan olevan perhehoitoa kotonaan kunnan tai kuntayhtymän toimeksiantosopimuksella antava henkilö, joka on koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopiva antamaan perhehoitoa. Lain mukaan perhehoitajaksi ryhtyvän tulee suorittaa tehtävän edellyttämä ennakkovalmennus. Lapsiluvun ylittäessä 4 henkilöä, tulee hoito- ja kasvatustehtävästä vastata vähintään kaksi hoitopaikassa asuvaa henkilöä, joista ainakin toisella on oltava tehtävään soveltuva koulutus ja riittävä kokemus hoito- tai kasvatustehtävistä. (Perhehoitajalaki 1§.) Arkikielessä käytetään usein käsitettä sijaisperhe ja sijaisvanhemmat. Perhehoitajana voi toimia niin kahden vanhemman perhe kuin yksin asuva ja perheessä voi olla myös omia lapsia. Sijaisperheenä voi toimia myös lapsen sukulais- tai läheisperhe. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2013, 4-5.)

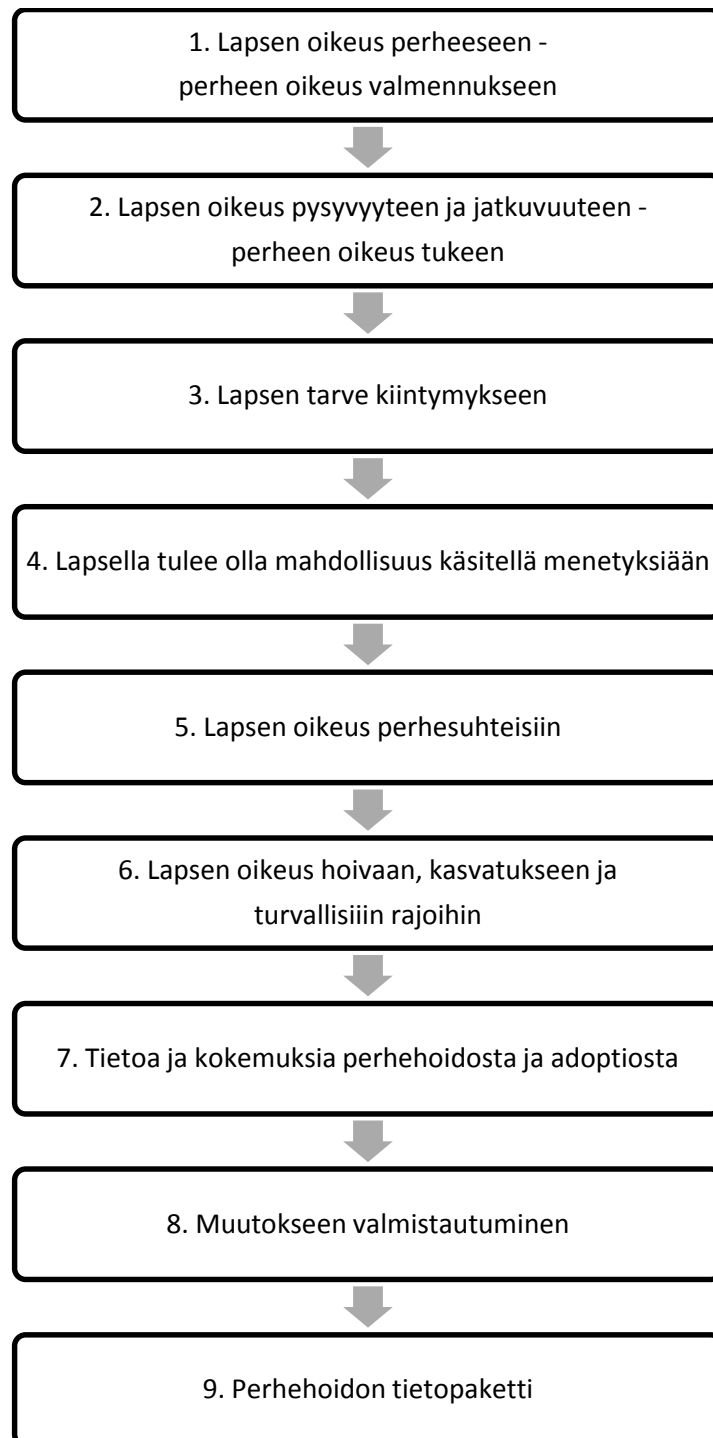
Perhehoitajalta edellytetään valmiuksia suojella ja hoivata lasta sekä tukea lapsen kehitystä huomioiden hänen yksilölliset kehitykselliset haasteensa. Perhehoitajan on myös tuettava lapsen ja biologisten vanhempien suhdetta sekä suojeltava myös muiden lä-

heiseksi muodostuneiden ihmissuhteiden jatkumista. Perhehoitajan on pystyttävä toimimaan luotettavana aikuisena ja sitoutumaan lapseen tarjoten elinikäistä ihmissuhdetta. Hänen on myös kyettävä tekemään yhteistyötä lapsen asioissa muiden lapsen asioita hoitavien tahojen kanssa. Perhehoitajan valmiuksia vahvistetaan lain edellyttämässä ennakkovalmennuksessa, jota järjestävät mm. kunnat, alueelliset sijaishuoltoyksiköt, järjestöt sekä yksityiset palveluntuottajat. Valmennuksen tavoitteena on selvittää perhehoitajaksi ryhtyvän valmiuksia ja edellytyksiä toimia perhehoitajana sekä antaa tietoa perhehoitajan asemasta, velvollisuuksista ja lainsäädännöstä. Valmennus perustuu ajatukseen jokaisen lapsen tasavertaisesta oikeudesta hyvin valmentautuneeseen perheeseen sekä perhehoitajaksi ryhtyvien oikeudesta kattavaan ennakkovalmennukseen. Ennakkovalmennuksen nähdään olevan merkittävä tekijä edistämään sijoitusten onnistumista perheissä. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2013, 12–13; Pesäpuu ry 14.1.2015a.)

3.3 PRIDE-valmennus

PRIDE-ohjelma on lähtöisin USA:sta, jossa se kehitettiin käytännön ja tutkimuksen yhteistyönä 14-vaiheiseksi lastensuojelun perhehoidon kehittämisohjelmaksi. Kehittämisohjelma sisältää suunnittelun ja kehittämisen, valmennuksen sekä yhteistyön, tuen ja täydennyskoulutuksen. Suomessa PRIDE-ohjelman sijais- ja adoptiovanhempien valmennus on otettu käyttöön 1995. PRIDE-ohjelmassa nähdään keskeisenä suunnitelmallinen perhehoito riittävin resurssein ja voimavaroin. (Pesäpuu ry 14.1.2015a.)

PRIDE-valmennus on prosessinomainen ohjelma, joka sisältää ryhmätapaamisia, koti-tehtäviä ja perhetapaamisia sekä yhteisen loppuarvioinnin. Myös kotikäynti on olennainen osa perhehoitajaksi ryhtymisen prosessia. Valmennus sisältää yhdeksän teemallista ryhmätapaamista, joissa annetaan tietoa perhehoidosta ja siihen liittyvistä haasteista sekä eläydytään käytännönharjoitusten avulla esimerkiksi lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa tunteisiin ja tilanteisiin sijoitusprosessin eri vaiheissa. (Pesäpuu ry 14.1.2015b.)

KUVIO 1. PRIDE-koulutuksen teemat (Back-Kiiänmaa & Hakkarainen 2008, 126–130.)

Valmennus on myös tulevan sijaisvanhemman henkilökohtainen prosessi reflektoida omia lapsuuden- ja elämäkokemuksiaan sekä pohtia niiden merkitystä omiin valmiuksiin kohdata erilaisen taustan omaavia sijoitettuja lapsia ja heidän yksilöllisiä tarpeita ja kokemuksiaan. PRIDE-valmennuksen tavoitteena on tukea perhehoitajiksi aikovien päätöksentekoa riittävän etukäteisinformaation avulla sekä kannustaa heitä rohkeasti kohtamaan erilaisuutta ja lapsen yksilöllisiä tarpeita. Valmennus tähtää myös perheiden avoimeen yhteistyöhön sijoittavan tahon kanssa, jotta perhe saa oikeaan aikaan riittävästi apua ja tukea tehtäväänsä. PRIDE-valmentajina toimivat koulutetut lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja sijaisvanhempi, jotta valmennuksessa yhdistyy sekä ammatillinen tieto että käytännön kokemus. (Pesäpuu ry 14.1.2015b.)

4 SATEENKAARIPERHEEN MONIMUOTOISUUS

Suomessa on paljon eri tavoin rakentuneita perheitä – perheitä kaikissa sateenkaaren väreissä. Perinteisen ”isä, äiti ja lapset” -perheen rinnalla elää yksinhuoltajaperheitä ja perheitä, joissa vanhemmuus syntyy muista kuin biologisista tekijöistä. Tällaisia perheitä ovat mm. uusperheet, adoptioperheet ja sateenkaariperheet. Sateenkaariperheissä vanhempina toimivat esimerkiksi kaksi naista, kaksi miestä tai kaksi naista ja kaksi miestä yhdessä eli sateenkaariperheen vanhemmat kuuluvat seksuaali- ja/tai sukupuoli-vähemmistöön.

4.1 Moninainen seksuaalisuus ja sukupuoli

Jokainen yksilö kokee seksuaalisuutensa ja sukupuolensa yksilöllisesti. Seksuaalisuuden moninaisuutta kuvaa yksilön mahdollisuus kokea ihastumista, rakastumista ja seksuaalista mielihyvää omaa sukupuolta, toista sukupuolta, molempia sukupuolia tai ei kumpaakaan sukupuolta kohtaan. Yksilö voi myös kokea sukupuolisuu- tensa mieheksi, naiseksi, molemmaksi tai ei kummaksikaan riippumatta biologisesta lähtökohdasta. Moninaisuutta lisää, että yksilön elinkaaren aikana hän voi kokea oman seksuaalisuutensa ja sukupuolensa eri tavalla eri ikäkausina. (Lehtonen 2006, 12.) Vähemmistöllä tarkoitetaan ihmisryhmää, joka poikkeaa tietyllä, yhteisellä henkilön tai alkuperään liittyvällä ominaisuudella valtaväestöstä. Kun käytetään vähemmistö-sanaa, ilmaistaan usein enemmistön ja vähemmistöryhmän jollain tavalla ongelmallista suhdetta.

Seksuaalivähemmistöllä tarkoitetaan ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen poikkeaa jollakin tavalla heteroseksuaalisuudesta eli seksuaalisuudesta, joka kohdistuu vastakkaiseen sukupuoleen. Heteroseksuaaleista ihmisistä käytetään usein termiä hetero. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat homo- ja biseksuaalit. Homoseksuaaliksi kutsutaan ihmistä, jolla on samaan sukupuoleen kohdistuvia rakkauden ja/tai seksuaalisuuden tunteita. Homoseksuaaleista käytetään yleisesti termiä homo puhuttaessa miehistä ja lesbo puhuttaessa naisista. Biseksuaalisuudella tarkoitetaan kiinnostusta molempia sukupuolia

lia kohtaan, sekä omaa että vastakkaista sukupuolta kohtaan. (Lehtonen 2002, 6 ja 2006, 12.)

Sukupuolivähemmistöllä tarkoitetaan ihmisiä, joiden kokemus omasta sukupuolisuudesta eroaa vallitsevasta mies ja nainen erottelusta. Vähemmistöön kuuluu mm. transsukupuolisia, transvestiitteja, transgendereitä ja intersukupuolisia ihmisiä, joista käytetään usein yleistermiä transihmiset. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisten sukupuoliisuutta määrittävät muut kuin biologiset lähtökohdat. Heidän biologinen, sosiaalinen ja psyykkinen sukupuolensa eivät muodosta keskenään selvää jatkumoa. (Lehtonen 2002, 6–7 ja 2006, 12–13.)

Transsukupuolinen kokee oman biologisen sukupuolensa olevansa ristiriidassa psyykkisen sukupuolikokemuksen kanssa. Usein transsukupuolinen korjaa ulkoisia sukupuolen piirteitä vastaamaan omaa sisäistä kokemusta sukupuolenkorjaushoidoilla, kuten esimerkiksi sukupuolenkorjausleikkauksella. (Huuska 2002, 23 ja 25.) Transvestiitit kokevat tarvetta olla sekä miehiä että naisia ja heillä on kyky samaistua ja eläytyä molempiin sukupuoliin. Molempien sukupuolien ilmentäminen saa transvestiitit tuntemaan itsensä kokonaisuksi. Transvestiitit ovat yleisimmin miehiä, jotka omaksuvat toisinaan naisen roolin pukeutumalla, meikkaamalla ja käyttäytymällä naisen tavoin. (Huuska 2002, 26 ja Lehtonen 2006, 13.) Transgenderit elävät mieheyden ja naiseuden rajamailla kokiesaan sukupuolensa toisilla osa-alueilla mieheksi ja toisilla naiseksi. Transgender voi myös kokea biologisen sukupuolensa olevan ristiriidassa psyykkisen sukupuolensa kanssa, mutta transsukupuolisista poiketen, transgender ei koe tarvetta ulkoisia sukupuoliominaisuuksia muuttavaan sukupuolenkorjaushoitoon. Osa transgendereistä vahvistaa sisäistä kokemustaan tuomalla myös ulkoisesti esiin sukupuolikaksinaisuutta. (Huuska 2002, 28.) Intersukupuolinen omaa synnyntäisesti sekä miehen että naisen sukupuoliominaisuuksia, eikä aina ole osoitettavissa kummastako sukupuolesta on kyse. Joskus poikkeamat huomataan vasta murrosiässä. (Lehtonen 2006, 13.)

4.2 Sateenkaariperhe

Sateenkaariperheillä tarkoitetaan sellaisia perheitä, jotka rakentuvat jonkin muun kuin heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille. Sateenkaariperheiden vanhemmat kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Sateenkaariperheitä ovat esimerkiksi lesbo-, homo- ja biseksuaalien sekä transihmisten perheet ja uusperheet, ei-heteroseksuaalisten yksinhuoltajien perheet sekä perheet, joissa on enemmän kuin kaksi vanhempaa eli apilaperheet. (Jämsä & Kuosmanen 2007, 13; Sateenkaariperheet ry 15.1.2015.) Sateenkaariperheeksi voidaan lukea myös tavanomaisen muotoinen heteropari, mikäli vanhemmat tai toinen vanhemmista haluaa ylittää perinteiset seksuaali- ja sukupuoliroolit eikä halua määritellä itseään perinteisillä sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvaavilla sanoilla. (Jämsä & Kuosmanen 2007, 18.) Tutkielmassa käytetään pääsääntöisesti termiä sateenkaariperhe, mutta aikaisempia tutkimuksia esittäessä käytössä ovat myös mm. termit homoseksuaaliset vanhemmat, lesboäiti ja lesboperhe, jotka kuvaavat paremmin tutkimuksien sisältöä ja vertailukohtia.

Tilastojen valossa ”virallisia” sateenkaariperheitä on Suomessa noin 400 ja näissä perheissä elää noin 600 lasta ja nuorta. Tämä luku perustuu tietoon lapsiperheistä, joissa samaa sukupuolta olevat vanhemmat ovat rekisteröineet parisuhteensa. Valtaosan tilastollisista sateenkaariperheistä käsittävät naisparin muodostamat lapsiperheet. Tilaston mukaan joka kolmannella rekisteröidyllä naisparilla on lapsia. Lapsiperheiden määrä on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana tasaisesti rekisteröidyissä parisuhdeperheissä. Tilastoitujen lukujen ulkopuolelle jää suuri joukko sateenkaariperheitä, koska tilastojen pohjalta voidaan tarkastella vain rekisteröityyn parisuhteeseen perustuvia sateenkaariperheitä. Tilaston ulkopuolelle jäävät usein esimerkiksi homoisät (Pohjanpää 2013.) Tilastoista puuttuvat myös mm. seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön lukeutuvat yksinhuoltajaperheet, useamman kuin kahden vanhemman muodostamat apilaperheet sekä transihmisten perheet. Tilastoinnin rajallisuuden huomioiden voidaan olettaa sateenkaariperheitä ja niissä eläviä lapsia olevan huomattavasti suurempi määrä mitä tilastoissa esiintyy.

4.2.1 Vanhemmuus

Sateenkaariperheet ovat monimuotoisia ja perheyhteys voi syntyä muutoinkin kuin biologisista siteistä. Sateenkaariperheiden lapset voivat olla vanhempien aikaisemmista heterosuhteista syntyneitä, hedelmöityshoitojen tai koti-inseminaation avulla hankittuja. On myös mahdollista, että nais- ja miesparit ovat keskenään hankkineet yhteiset lapset. Vanhemmuus sateenkaariperheissä muodostuu eri tekijöistä.

Vanhemmuus voidaan jakaa neljänlaiseen vanhemmuuden muotoon: biologiseen, juridiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Jokaisella lapsella on olemassa biologiset vanhemmat, nainen ja mies - äiti ja isä, joiden sukusoluista lapsi on saanut alkunsa. Lapsella on näiden biologisten vanhempien geeniperimä. Suomessa lapsen synnyttäjä on automaattisesti lapsen biologinen äiti. (Aarnipuu 2010, 8.) Jouko Huttunen (2001) on jo vuosituhaten alussa nostanut esille biologisen vanhemmuuden rinnalle termin geneettinen vanhempi, sillä lisääntymisteknologian kehittymisen myötä biologinen vanhemmuus etenkin naisten kohdalla ei ole enää itsestään selvää. Naisen sukusoluja on mahdollista istuttaa toiseen henkilöön, jolloin voidaan ajatella lapsella olevan sekä geneettinen äiti eli munasolun luovuttaja että biologinen äiti eli lapsen kantaja.

Juridinen eli oikeudellinen vanhemmuus määrittelee vanhemman ja lapsen välisen suhteen oikeudet ja velvollisuudet. Suomessa lapsella voi olla enintään kaksi juridista vanhempaa ja lapsen synnyttänyt nainen on automaattisesti lapsen juridinen vanhempi. Toinen juridinen vanhemmuus voi olla seurausta isyysolettamasta, isyyden tunnustamisesta ja vahvistamisesta tai perheen sisäisestä adoptiosta, joka on mahdollista myös rekisteröidyssä parisuhteessa. Toisen juridisen vanhemman kohdalla biologinen vanhemmuus ei ole aina sama kuin juridinen vanhemmuus. (Huttunen 2001, 60; Aarnipuu 2010, 16.)

Sosiaalisella vanhemmalla tarkoitetaan käytännön arjesta vastaavaa vanhempaa, joka asuu lapsen kanssa ja antaa hoivaa, huolenpitoa ja aikaa lapselle. Sosiaalinen vanhempi esiintyy julkisesti lapsen kanssa erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, joissa vanhemmuus saa ulkopuolisten hyväksynnän. (Huttunen 2001, 62.) Sosiaaliseen vanhemmuuteen kuuluu myös vuorovaikutuksellinen suhde lapseen, eikä lapsi ole vain passiivinen hoi-

vaa vastaanottava henkilö (Ritala-Koskinen 2010, 58). Sosiaalinen vanhempi on lapsen jokapäiväisessä arjessa mukana oleva aikuinen, joka koetaan perheessä yhtenä vanhempana. Sateenkaariperheissä, joissa kaikilla vanhemmilla ei ole biologista tai juridista vanhemmuutta, voidaan puhua sosiaalisesta vanhemmuudesta. (Aarnipuu 2010, 32.)

Psykologinen vanhemmuus perustuu vanhemman ja lapsen keskinäiseen tunnesuhteeseen ja kiintymykseen. Psykologinen vanhemmuus on ensisijaisesti lapsen näkökulmasta määrittyvä eli kenet lapsi kokee vanhemmakseen tunnetasolla ja keneen hän on kiintynyt. Psykologisen vanhemman ja lapsen välillä on kiintymyssuhde, joka mahdollistaa aidon vuorovaikutuksen ja luottamuksen syntymisen. (Huttunen 2001, 64.) Psykologisen vanhemmuuden voi nähdä olevan yhteydessä sosiaaliseen vanhemmuuteen ja pohjautuvan jokapäiväiseen yhdessä olemiseen ja arjen jakamiseen. Goldstein, Freud ja Solnit (1980, 18–20) määrittivät psykologiseksi vanhemmaksi sen aikuisen, joka huolehtii lapsesta sekä lapsen tarpeista ja on päivittäisessä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa jakaen arjen kokemukset. Lapsen tarpeiden tyydyttämisellä vanhempi luo edellytykset kiintymyssuhteen kehittymiselle. Keskeiseksi Goldstein ym. näkevät lapsen kokemuksen olla toivottu lapsi. Psykologisen vanhemmuuden määrittelyssä on jonkin verran koulukunta eroja, mutta Valkonen (1995, 12) huomasi niissä yhtenäiseksi piirteeksi kiintymyssuhteen merkityksen. Koulukunnasta riippumatta psykologinen vanhempi nähdään myös vanhemmaksi, jota lapsi pitää samaistumiskohteenaan.

Vanhemmuutta voidaan määritellä myös roolien kautta, kuten Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämässä vanhemmuuden roolikartassa, joka määrittelee vanhemmuuden viideksi keskeiseksi osa-alueeksi toimimisen huoltajana, rajojen asettajana, rakkauden antajana, ihmissuhdeosaajana ja elämän opettajana lapsen kehitysvaiheen mukaisesti. Vanhemmuudella tarkoitetaan siten aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta, joka perustuu aikuisen antamaan hoivaan, huolenpitoon, turvaan ja läheisyyteen. Vanhemmuus rakentuu aikuisen roolista suhteessa lapseen. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013.)

4.2.2 Lapsena sateenkaariperheessä

Lastenpsykiatri Tytti Solantauksen (2003) tutkimuskatsauksessa sateenkaariperheissä elävien lasten kehityksestä ja hyvinvoinnista sekä Kia Aarnion (2014) kirjallisuuskatsauksessa sateenkaariperheiden lasten vahvuuksista ja haavoittuvuudesta tuodaan esille kattava kuvaus aiheesta maailmalla tehdyistä tutkimuksista. Suomessa tutkimusta on tehty hyvin rajallisesti, mutta mm. Minna Ahola (2000) on tutkinut suomalaisissa lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä pro gradu -tutkielmassaan.

Sateenkaariperheissä kasvaneiden lasten kehitys on ollut aktiivisen tutkimuksen kohteena viimeisinä vuosikymmeninä. Tutkimustarve nousi alun perin esille USA:n oikeuslaitoksessa, kun oikeudessa piti tehdä päätöksiä lapsen huoltajuudesta vanhempien erotilanteessa, jossa toinen vanhemmista oli siirtynyt homoseksuaaliseen suhteeseen. Tutkimuksilla oli tarkoitus selvittää homoseksuaalisten vanhempien vanhemmuutta ja heidän lapsiensa kehitystä koskevien yleisten uskomuksien paikkansapitävyys. Uskomuksien syntyyn vaikutti yleinen käsitys homoseksuaalisuudesta, jota pidettiin pitkään psyykkisenä sairautena. Homoseksuaalien ihmisten kykyä toimia vanhempana on kyseenalaistettu ja lapsen emotionaalisen, sosiaalisen ja seksuaalisen kehityksen on uskottu häiriintyvän tai johtavan jopa psykiatrisiin ongelmiin vanhemman seksuaalisen suuntautumisen seurauksena. Tutkimusasetelmat on asetettu siten, että vertailun avulla on ollut mahdollista selvittää eroja homoseksuaalisten ja heteroseksuaalisten vanhempien muodostamien perheiden välillä. (Solantaus 2003, 24–25.)

Vanhemmuus on näyttäytynyt eri tutkimuksissa hyvin samankaltaisena homoseksuaalivanhemmilla kuin heterovanhemmillakin. Vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa, kuten huolehtivuudessa, herkkyydessä, lämmössä ja läheisyydessä ei ole eroa seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Arjen toiminta, lasten kanssa vietetty aika ja lapsen tarpeiden huomioiminen sekä kiinnostuneisuus lapsesta eivät myöskään ole riippuvaisia vanhemman seksuaalisesta suuntautumisesta. Vuorovaikutuksessa eroa löytyi naisten ja miesten välille, sillä sekä biologiset että sosiaaliset äidit, niin heterot kuin lesbot, ovat enemmän ja myönteisemmässä vuorovaikutuksessa lapsiin kuin isät. Biologinen äiti koetaan aina läheisemmäksi kuin toinen vanhempi ja tunteet isää tai sosiaalista äitiä kohtaan olivat samankaltaisia. Tutkimukset eivät osoittaneet lesboperheiden lapsilla

olevan erityisiä vaikeuksia suhteessa perheen vanhempiin. Tutkimustulosten perusteella homoseksuaaliset vanhemmat ovat yhtä kyvykkäitä vanhempia kuin heterovanhemmatkin ja osassa tutkimuksissa lesboäidit selviytyivät heteroäitejä paremmin. Ero ei liittynyt vanhemman seksuaaliseen suuntautumiseen, vaan johtunee vanhemmuuteen liittyvästä harkinnasta ja tietoisesta päätöksestä, sillä homoseksuaalin parin lapsenhankinta on aina suunniteltua. (Solantaus 2003, 25–27.)

Seksuaaliseen kehitykseen kuuluu sukupuoli-identiteetin, sosiaalisen sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen kehitys. Identiteetillä tarkoitetaan omaa tietoisuutta ja omaksumista sukupuolestaan, sosiaalisella sukupuolella sosiaalisesti erottavia ominaisuuksia sukupuolten kesken ja seksuaalisella suuntautumisella parinvalintaa. Vanhempien seksuaalinen suuntautuminen ei tutkimuksissa näytä vaikuttavan lapsen sukupuoli-identiteetin, sosiaalisen sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen kehitykseen millään tavalla. Tuloksista käy ilmi, ettei myöskään vanhempien sukupuoli vaikuta lapsen sosiaalisen sukupuolen kehitykseen, vaan se on monimutkainen laajemman ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa tapahtuva prosessi. (Solantaus 2003, 27–29.)

Solantaus (2003, 29–30) katsauksesta käy ilmi, että lasten sosiaalinen kehitys homoseksuaalien vanhempien perheessä ei näytä poikkeavan heterovanhempien lapsista. Lapset ystävystyvät ja luovat ihmissuhteita perhetaustasta riippumatta, eikä vanhempien seksuaalinen suuntautuminen näyttäydä negatiivisena sosiaalisena leimana lasten elämässä. Aarnion (2014, 22–25) katsauksessa on mainittu tuoreita tutkimuksia, joissa on käynyt ilmi homoseksuaalisten vanhempien lasten kokeneen kiusaamista ja ulkopuolelle jäämistä jonkin verran perhetaustansa vuoksi. Kiusaamista on tapahtunut sekä toisten lasten että aikuisten toimesta. Sekä Solantaus että Aarnio tuo esille myös tutkimustuloksia, joiden mukaan sateenkaariperheiden lapset eivät kuitenkaan koe tulevansa enemmän kiusatuiksi tai koe yksinäisyyttä ja syrjäytymistä muita lapsia enemmän. Solantaus kuvaa homoseksuaalisten vanhempien lasten sosiaalisesta ympäristöstä saatujen positiivisten kokemusten olevan yllättävä tutkimustulos, jonka mukaan vanhempien seksuaalinen suuntautuminen ei vaikeuta lasten sosiaalista kehitystä ja kanssakäymistä. Aarnio puolestaan tuo esille näkökulman sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista. Vaikka näyttää, että lapset kokevat kiusaamista perhemuodosta johtuen, he voivat keskimäärin yhtä hyvin, ellei jopa paremmin, kuin muut lapset. Tätä ristiriitaa Aarnio selit-

tää kahdella tavalla. Joko sateenkariperheen lapsia kiusataan määrällisesti yhtä paljon kuin muitakin lapsia kiusaamisen syyn vain ollessa erilainen tai sateenkaariperheen lapsilla on olemassa kiusaamisen kielteisiä vaikutuksia vähentäviä erityisiä voimavaroja, jotta he selviytyvät kiusaamisen kokemuksistaan.

Vanhempien seksuaalisella suuntautumisella ei ole todettu olevan merkitystä lapsen persoonallisuuden kehityksessä. Homoseksuaalisten vanhempien lapsilla ei ole myöskään osoitettu olevan tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia tai mielenterveyden häiriöitä sen enempää kuin muillakaan lapsilla. Homoseksuaalisten vanhempien lasten psyykkisten ongelmien taustalla ovat samat tekijät kuin heterovanhempien lapsilla, kuten taloudelliset vaikeudet, perheen sisäiset ristiriidat ja huono ilmapiiri sekä vanhemmuuden ongelmat, ei perherakenne. (Solantaus 2003, 30–31.)

Isän ja yleensäkin miehen puuttuminen lesbovanhempien perheessä herättää kysymyksen sen vaikutuksesta lapsen kehitykseen. Sama tilanne on päinvastaisena homovanhempien perheessä, jossa ei ole naista. Tutkimuksien mukaan isän tai äidin puuttuminen ei sinällään aiheuta ongelmia lapsen kehitykselle, vaan lapsi voi kasvaa ja kehittyä normaalisti myös ilman toista sukupuolta olevaa vanhempaa kasvuolosuhteiden ollessa muutoin suotuisat. Tutkimuksissa korostuvat lesbovanhempien perheet, sillä homovanhempien perheistä on vielä varsin vähän tutkimusta. (Solantaus 2003, 31–32.)

Solantauksen (2013, 33) mukaan kaikissa tutkimuksissa korostui lapsen terveen kehityksen edellytyksenä olevan turvalliset ihmissuhteet ja vastuullinen vanhemmuus, mutta missään tutkimuksessa ei noussut merkityksellisesti esille perherakenteen tai vanhempien sukupuolen vaikutus kehitykseen. Lasten kehityksen haasteet eivät näyttäneet riippuvan vanhempien sukupuolesta tai seksuaalisuudesta, vaan haasteisiin vaikuttavat samat tekijät perherakenteesta riippumatta. Myös Aarnion (2014) kirjallisuuskatsaus osoitti, ettei vanhempien seksuaalisella suuntautumisella ja sukupuolella ole juurikaan merkitystä lasten psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta, eikä lasten hyvinvoinnissa ole merkittäviä eroja perhemuotojen välillä. Nämä tulokset antavat mahdollisuuden soveltaa tuloksia myös laajemmin sateenkaariperheisiin, vaikka sekä Solantauksen tutkimuskatsaus että Aarnion kirjallisuuskatsaus käsittivät pääasiassa lesbovanhempien perheistä tehtyjä tutkimuksia.

4.2.3 Sateenkaariperheen haasteet

Juha Jämsä (2009, 143–144, 147) on tuonut esille sateenkaariperheiden haasteita kirjoituksessaan *Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi*, joka julkaistiin THL:n Lapsiperheiden hyvinvointi 2009 julkaisussa. Erityiseksi huolenaiheeksi Jämsä mainitsee riittämättömän tuen vanhemmuuteen ja parisuhteeseen. Sateenkaariperheen vanhempien parisuhdetta rasittavat mm. perheenjäsenten juridisesti epäselvät asemat sekä vanhemmuuden jakaminen useamman kuin kahden vanhemman perheissä. Sateenkaariperhekysely 2006:n mukaan sateenkaariperheiden vanhemmilla on kokemus, ettei heidän parisuhdettaan oteta lainkaan esille esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvolassa. Osaa sateenkaariperheistä ei edes tunnisteta perheeksi sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tukeminen edellyttäisi ammattilaisilta rohkeaa erilaisuuden kohtaamista ja avointa keskustelua.

Lisäksi Jämsä nostaa huolenaiheina esille palveluiden käyttämättä jättämisen syrjinnän pelossa sekä palveluiden vajaakäytön onnistumisen pakossa. Sateenkaariperheitä ja niissä elävien lasten kehitystä seurataan tarkasti yhteiskunnassa. Se aiheuttaa vääristyneitä odotuksia sateenkaariperheiden vanhempien vanhemmuudelle, kun vain täydellinen suoriutuminen antaa oikeutuksen erilaiselle perhemuodolle. Perheen vaikeuksia ei osata erottaa perhemuodosta, vaan ongelmat nähdään helposti perhemuodosta johtuvaksi, vaikka tosi asiassa näin ei olisikaan. Tällöin sateenkaariperheiden vanhempien kynnys hakea apua ja ohjautua palveluiden piiriin nousee. Myös aiemmat huonot kokemukset palveluissa voivat vaikuttaa negatiivisesti avunpyytämiseen jatkossa. Erityisesti mielenterveys- ja lastensuojelupalveluiden käyttämättä jättäminen voi aiheuttaa merkittävän riskin perheen hyvinvoinnille. (Jämsä 2009, 144–145.)

Myös puutteellinen lainsäädäntö aiheuttaa erityisen haasteen sateenkaariperheille. Sateenkaariperheiden perheenjäsenten välisten suhteiden juridinen turva on puutteellinen tai sitä ei ole lainkaan. Sateenkaariperheet ovat myös keskenään hyvin erilaisessa asemassa riippuen perheen koostumuksesta. Erityisesti useamman kuin kahden vanhemman apilaperheissä osalla perheenjäsenistä ei ole lainkaan juridista asemaa suhteessa muihin perheenjäseniin. Tätä puutetta perheet pyrkivät korjaamaan erilaisin yhteissopimuksin, jotka eivät kuitenkaan ole täysin juridisesti sitovia. Juridiset epäselvyydet perhesuhteissa aiheuttavat vakavan riskin sateenkaariperheiden hyvinvoinnille ja tämä tuli-

si huomioida yhteiskunnassa. (Jämsä 2009, 146.) Samaan tulokseen tuli Euroopan neuvosto selvityksessään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjinnästä Euroopassa. Euroopan neuvostolle tuotetussa asiantuntijalausunnossa todettiin, että sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi ei riipu ainoastaan perheistä itsestään, vaan yhteiskunnan asettamista oikeudellisista raameista. Perheet pitäisi pystyä tunnistamaan ja tunnustamaan myös juridisesti, jotta kaikilla perheillä olisi mahdollisuus saada asianmukainen ja yhtäläinen oikeudellinen suoja. Lausunnossa pidetään merkityksellisenä perheenjäsenten oikeudellista asemaa suhteessa toisiinsa, jotta lapsen oikeus vanhempiin ja vanhempien oikeudet ja velvollisuudet toteutuisivat yhdenvertaisina perhemuodosta riippumatta. Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus jäsenvaltioille edellyttää, että lapsen huoltoa koskevassa päätöksenteossa huomioidaan ensisijaisesti lapsen etu eikä ratkaisu saa aiheuttaa syrjintää seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella. (Council of Europe 2011, 96.)

4.2.4 Sateenkaariperheisiin liittyvän lainsäädännön muutokset

Yhteiskunnan tunnustettua perheiden monimuotoisuus ja sen tuomat juridiset haasteet eri tavoin rakentuneille perheille on suomalaista lainsäädäntöä jouduttu tarkastelemaan ja uudistamaan uusia tarpeita vastaavaksi. Vuonna 2002 astui voimaan laki rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001), joka mahdollisti samaa sukupuolta olevien parisuhteen virallistamisen rekisteröimällä. Rekisteröidyn parisuhteen oikeusvaikutukset olivat samat kuin avioliiton solmimisella joitakin poikkeuksia, kuten adoptio-oikeutta, lukuun ottamatta. Vuonna 2009 lakiuudistuksen myötä samaa sukupuolta olevien parien perheet saivat oikeuden perheen sisäiseen adoptioon, jolla tarkoitetaan puolison jo olemassa olevan lapsen adoptoimista. Edelleenkään samaa sukupuolta olevat eivät ole oikeutettuja kotimaiseen tai kansainväliseen yhteisadoptioon (Adoptiolaki 22/2012).

Avioliittoon liittyvää lainsäädäntöä ollaan muuttamassa kansalaisaloitteen pohjalta ja tulevaisuudessa samaa sukupuolta olevat voivat solmia avioliiton keskenään. Presidentti Sauli Niinistö vahvisti 20.2.2015 avioliittolain muutokset, jotka mahdollistavat avioliiton samaa sukupuolta olevien välille. Tasa-arvoisen avioliittolain on tarkoitus astua

voimaan 1.3.2017. Avioliittolain uudistamisen rinnalla on tarkasteltava ja muutettava myös muita avioliittolakiin läheisesti liittyviä lakeja. (Helsingin Sanomat 20.2.2015)

Tasa-arvoinen avioliittolaki parantaa sateenkaariperheiden oikeudellista asemaa merkittävästi. Lakimuutoksen jälkeen samaa sukupuolta oleva aviopari asetettaisiin oikeudellisesti täysin samaan asemaan kuin heteropari. Käytännössä se vähentää myös byrokrati-aa, sillä samaa sukupuolta oleva aviopari voi saada yhteisen sukunimen ilman erillistä hakemusta. Avioliittolain muutos vaikuttaa huomattavasti samaa sukupuolta olevien adoptio-oikeuteen. Perheen sisäisen adoption lisäksi samaa sukupuolta oleva pari saa lakimuutoksen myötä oikeuden perheen ulkopuolisen lapsen yhteisadoptioon. Aikaisemmin adoptio-oikeus on ollut yksin adoptoivalla seksuaalivähemmistöön kuuluvalla henkilöllä, jolloin toisen parista on pitänyt hakea adoptiota yksin. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan on tärkeää käsitellä avioliittolain muutoksen vaikutusta suhteessa muihin lakeihin, jotta lainsäädäntö säilyy yhtenäisenä. Lakiuudistus edellyttää mm. sosiaali- ja verolainsäädännön säännöksiä tarkastelua, sillä joissain säännöksissä avioliitonomaisena suhteena pidetään myös miehen ja naisen välistä avoliittoa, mutta ei rekisteröimättä kahden samaa sukupuolta olevan liittoa. Lakivaliokunnan mukaan olisi pohdittava rinnastetaanko samaa sukupuolta oleva avopari jatkossa hetero avopariin. Tulokinnalla on vaikutusta ratkaistaessa esimerkiksi tarveharkintaisia etuuksia. (Lakivaliokunnan mietintö 14/2014 vp.)

Sosiaali- ja terveysministeriö on valmistellut translain uudistusta. Lakia transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) on tarkoitus muuttaa siten, että transsukupuolisen henkilön oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä poistettaisiin lisääntymiskyvyttömyys- ja naimattomuusvaatimukset. Lakimuutoksella olisi merkittävät vaikutukset transhenkilön yksityisyyden ja itsemääräämisoikeuden suojaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 17.11.2014) Eduskunta käsitteli aloitetta lainmuuttamisesta joulukuussa 2014 hyläten silloin aloitteen.

Oikeusministeriö puolestaan on valmistellut äitiyslain säätämistä, joka mahdollistaisi äitiyden vahvistamisen naisparille, joka on hankkinut lapsen yhteisesti hedelmöityshoitajien avulla. Synnyttäneen äidin lisäksi naispuolisen puolison olisi mahdollista vahvistaa äitiytensä. Äitiyden vahvistamisella korvattaisiin perheen sisäinen adoptio. Äitiysla-

ki turvaisi lapsen etua ja juridista asemaa, kun hänelle voitaisiin vahvistaa kaksi oikeudellista ja elatusvelvollista vanhempaa mahdollisimman pian syntymän jälkeen. Toteutuessaan laki vahvistaisi naisparin vanhemmuutta ja yhdenvertaisuutta suhteessa eri sukupuolta oleviin vanhempiin. (Äitiyslakityöryhmä 2014.)

Lainsäädännön uudistuksilla on tarkoitus parantaa ja turvata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden ja heidän muodostamien sateenkaariperheiden oikeudellista asemaa yhteiskunnassa yhdenvertaisena muiden kansalaisten kanssa. Lainsäädännön haasteena ovat tulevaisuudessa edelleen sateenkaariperheiden monimuotoisuuden tuomat perheoikeudelliset erityiskysymykset esimerkiksi apilaperheiden kohdalla, kun vanhempina toimii useampi kuin kaksi henkilöä. Lainsäädännöllä pystytään kuitenkin vaikuttamaan yhteiskunnan näkemykseen vähemmistöryhmiä kohtaan, sillä lainsäädännön avulla luodaan reunaehtoja vähemmistöryhmien kohtaamiseen ja huomioimiseen kaikissa yhteiskunnan palveluissa.

5 IHMISARVON, TASA-ARVON JA YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMINEN SOSIAALITYÖN PERIAATTEINA

Sosiaalityön kansainvälisen määritelmän mukaan sosiaalityön tavoitteena on ihmisen hyvinvoinnin lisääminen edistämällä sosiaalista muutosta, ihmissuhdeongelmien ratkaisuja sekä itsenäistä elämäntilannetta. Sosiaalityö kohdistuu ihmisen ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen käyttäen sosiaali- ja käyttäytymisteoreettista sekä yhteiskunnan järjestelmiä koskevaa tietoa yhdessä näiden soveltamiseen tarvittavien taitojen kanssa. Työn lähtökohdina ovat ihmis- ja perusoikeudet sekä yhteiskunnalliset oikeudenmukaisuuden periaatteet. (IFSW & IASSW 2014.) Sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden tulee koskettaa asiakastyön lisäksi kaikkia sosiaalityön tasoja ja tehtäväalueita sekä ammatillisia yhteistyösuhteita (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 128).

Perhehoito on sosiaalipalvelua, jota tuotetaan lastensuojelun tarpeisiin ja näin ollen lastensuojelun sosiaalityöntekijät tekevät ammatillista yhteistyötä perhehoitajien kanssa. Tässä yhteistyössä tulee ottaa huomioon ammattieettiset näkökulmat. Toisaalta perhehoitajat ovat toimeksiantosuhteessa kuntaan ja näin ollen on otettava huomioon myös tasa-arvolaki (609/1986) ja yhdenvertaisuuslaki (21/2004), jotka kieltävät syrjinnän mm. työhönottoperusteissa. Sateenkaariperheen sopivuuden arvioinnin tulee näin ollen perustua samoihin kriteereihin kuin muillakin perheillä.

5.1 Sosiaalityön arvot ja eettiset periaatteet

Sosiaalityön keskeisimmät arvot ovat ihmisarvo ja ihmisoikeudet, jotka kuuluvat jokaiselle ihmiselle riippumatta ihmisen ominaisuuksista tai toiminnasta. Käytännön sosiaalityössä jokaisen ihmisen ihmisarvon kunnioitus merkitsee asiakkaan aitoa kokemusta ihmisarvostaan ja oikeuksistaan, jota voidaan tukea antamalla mahdollisuus tulla kuuluksi ja edistämällä osallistumista oman asiansa käsittelyyn. Sosiaalityöntekijän tulee kunnioittaa ja edistää jokaisen ihmisen oikeutta tehdä omat valintansa ja päätöksensä elämässään itsemääräämisoikeuden mukaisesti vaikka valinnat olisivat ristiriidassa sosiaalityöntekijän omien arvojen kanssa. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulee huomioida asia-

kas kokonaisvaltaisesti. Tämä tarkoittaa asiakkaan huomioimista yksilönä mutta myös perheen ja yhteisön jäsenenä sekä osana ympäristöä ja yhteiskuntaa. Huomiota tulee kiinnittää ihmisen vahvuuksiin ja niiden kehittämiseen. Tärkeä osa ihmisarvon kunnioittamista on myös luottamuksellinen suhde, jossa sosiaalityöntekijä huomioi ihmisen oikeuden yksityisyyteen. (Kananoja ym. 2011, 128; Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013, 7–8.) Lisäksi sosiaalityössä vaikuttavat oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja demokratia. Arvojen paremman toteutumisen edistämisen lisäksi sosiaalityön pyrkimyksenä on lieventää arvojen vastaisia ilmiöitä kuten syrjintää, eriarvoisuutta ja alistamista. (Raunio 2009, 87.)

Säännöt ja menettelytavat ammattikunnan toiminnan sääntelemiseksi muodostavat eettisen ohjeiston. Ohjeiston on tarkoitus ohjata ammattilaista eettisissä päätöksissä tuemalla eettistä tietoutta tai säätelemällä menettelyä seikkaperäisesti. Ohjeisto luo edellytykset ammattilaisen suorittamalle työlle. Ohjeistuksella on myös ammatillista asemaa ja identiteettiä vahventava vaikutus. Suomessa ammattieettiset periaatteet eivät kosketa vain sosiaalityötä vaan koko sosiaalialan ammatillista työtä, sillä periaatteiden huomiointaminen nähdään tarpeelliseksi myös ihmisten arkielämää tukevissa palveluissa. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian ”Arki, arvot, elämä ja etiikka” sisältää sosiaalialan ammatillisen työn eettiset ohjeet. Ohjeet pohjautuvat IFSW:n eli sosiaalityöntekijöiden kansainvälisen liiton eettiseen periaatelausemaan ”Ethichs in Social Work, Statement of Principles”. (Raunio 2009, 90–91; IFSW & IASSW 2004.)

Sosiaalialan ammatillisen työn eettisissä ohjeissa korostuvat ihmisarvon ja ihmisoikeuksien lisäksi yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Sosiaalityöntekijällä on velvollisuus ehkäistä negatiivista syrjintää, joka perustuu esimerkiksi kulttuuriin, sukupuoleen, sukupuoliin suuntautumiseen, uskontoon, yhteiskunnalliseen asemaan tai poliittisiin mielipiteisiin. Ammattilaisen on tunnustettava ja kunnioitettava erilaisuutta sekä huomioitava yksilöiden ja perheiden erot. Lisäksi sosiaalialan ammattilainen huolehtii yhteiskunnallisten voimavarojen jakautumisesta tasapuolisesti huomioiden erityisesti heikoimmassa asemassa olevat sekä vastustaa epäoikeudenmukaista politiikkaa ja toimintatapoja. Sosiaalityöntekijän tulee vastustaa toimintaa, joka edistää syrjintää, leimautumista ja epäoikeudenmukaisuutta. Eettisissä ohjeissa mainitaan myös väkivallan vastustaminen. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013, 9.)

5.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Suomalainen lainsäädäntö edellyttää ihmisten tasa-arvoista ja yhdenvertaista kohtelua. Tasa-arvolla tarkoitetaan ihmisten samanlaista arvoa yksilöinä riippumatta henkilökohtaisista ominaisuuksista. Yleisesti tasa-arvolla tarkoitetaan miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. Yhteiskunnalliseen tasa-arvoisuuteen kuuluu myös yhdenvertaisuus mm. iästä, alkuperästä, kielestä, vakaumuksesta, mielipiteestä tai seksuaalisesta suuntautumisesta huolimatta.

Lain naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta eli tasa-arvolain (609/1986, 1§) tarkoitus on estää sukupuoleen perustuvaa syrjintää. Laki on lähtökohtaisesti tarkoitettu miesten ja naisten välisen tasa-arvon toteutumisen turvaamiseksi erityisesti työelämässä, mutta 1.1.2015 voimaan astunut lakiuudistus ulottaa lain koskemaan myös sukupuolivähemmistöjä. Laissa mainitaan tarkoituksena olevan myös sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän estäminen. Tällä lakiuudistuksella turvataan transihmisten oikeutta tasa-arvoiseen kohteluun. Laki edellyttää viranomaisilta ja työnantajilta tasa-arvon edistämistä tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Laki kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän sukupuolen perusteella esimerkiksi työhonottamistilanteessa. (Tasa-arvolaki 1, 4–8 §.)

Yhdenvertaisuuslain (21/2004) tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Lakia sovelletaan mm. työhönottoperusteiden määrittelyssä. Viranomaisille laki asettaa velvollisuuden edistää yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassaan. Laki kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän henkilöön liittyvien syiden, kuten esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. (Yhdenvertaisuuslaki 1–6 §.)

Tasa-arvolaisissa ja yhdenvertaisuuslaissa välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan mm. ihmisen sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn vuoksi tapahtuvaa epäsuotuisampaa kohtelua kuin jotakuta muuta kohtaan vastaavassa tilanteessa. Välillinen syrjintä tarkoittaa epäedulliseen asemaan asettamista säännöksissä, perusteissa tai käytännössä sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn vuoksi. Lisäksi syrjintänä pidetään häirintää sekä ohjetta ja käskyä syrjiä. (Tasa-arvolaki 7 §; yhdenvertaisuuslaki 6 §.)

5.3 Kansainvälinen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Suomalaisen lainsäädännön lisäksi tulee huomioida muut Suomea sitovat kansainväliset sopimukset ja suositukset ihmisoikeuksista sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteuttamisesta. Merkittävimmät sopimukset ja suositukset ovat osa Euroopan unionin, YK:n, Euroopan neuvoston tai Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön ihmisoikeuspolitiikkaa. (Ulkoasianministeriö 23.2.2015.) Euroopan neuvoston normit pyrkivät edistämään ja turvaamaan jokaisen yksilön ihmisoikeuksien toteutumista. Euroopan neuvostossa on kiinnitetty erityistä huomiota myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaan yhteiskunnassa, sillä Euroopan neuvoston jäsenmaissa esiintyy edelleen syrjintää ja väkivaltaa seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin vuoksi. Vuonna 2010 Euroopan neuvoston ministerikomitea vahvisti suosituksen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjinnän ehkäisemiseksi. (Council of Europe 23.2.2015)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuksen menetelmälliset lähtökohdat

Toteutin tutkimuksen kvalitatiivisena eli laadullisena tapaustutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää juuri sellaisena kuin asianosaiset sen näkevät ja kokevat sekä tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisella tapaustutkimuksella pyritään olemassa olevien väittämien todentamisen sijaan ymmärtämään ja kuvailemaan tutkittavaa ilmiötä paljastamalla ja löytämällä tosiasioita ilmiöstä sekä tarkastelemaan ilmiötä intensiivisesti, monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 161.) Laadullinen tapaustutkimus sopii siten hyvin aiemmin melko tuntemattoman aihepiirin tutkimiseen.

Ihminen on merkittävin tiedon keruun instrumentti laadullisessa tutkimuksessa. Laadullinen tutkimus mahdollistaa tarkoituksenmukaisesti valitulle tutkimusjoukolle tuoda omia pohdintoja esiin, jolloin tutkimus edustaa tutkimusjoukon näkökulmaa ilmiöön. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 164.) Tarkoituksena on kuvata ja ymmärtää ilmiötä sekä luoda teoreettisesti mielekäs tulkinta ilmiölle. Sen vuoksi tutkimusjoukkoon valitaan henkilöitä, joilla on mahdollisimman paljon tietoa tai kokemusta tutkittavasta aiheesta. Laadullisessa tutkimuksessa tiedonantajien valinnan on perusteltua olla harkittua, jotta ilmiöstä saadaan esille tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaista tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.) Ilmiön ollessa marginaali-ilmiö, josta on hyvin vähän kokemusta, mahdollinen tutkimusjoukko jää pieneksi. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston keräämisen tavoitteena on saada sisällöllisesti laaja aineisto, eikä määrä pysty korvaamaan sisällöllistä laatua, ja näin ollen yksikin vastaus antaa tärkeää lisätietoa aiheesta (Vilka 2005, 100, 109). Laadullisessa tutkimuksessa käytetään myös saturaation käsitettä, jolla kuvataan aineiston riittävyyttä ja kylläntymistä, kuten Eskola ja Suoranta (1998,62–64) asian määrittelevät. Saturaatio tavoitetaan, kun tutkimuksessa kerätty aineisto alkaa toistaa itseään eikä aineistoa lisäämällä tavoiteta tutkimusongelman kannalta uutta tietoa.

Saturaatioajattelussa on vaarana osittain unohtaa jokaisen tapauksen ainutlaatuisuus ja sen mukanaan tuoma informaatioarvo, sillä tutkija rajaa tapausmäärän aiempien tapauksien saavutettua yhdenmukaisuuden. Laadullisessa tapaustutkimuksessa ei lähtökohtaisesti haeta yleistettävyyttä, mutta aristoteelisen ajatuksen mukaisesti yksittäisiä tapauksia tarkasti tutkimalla voidaan ymmärtää myös ilmiötä yleisemmällä tasolla. (Hirsjärvi ym. 2010, 182.) Uusitalo (1991 ref. Eskola & Suoranta 1998, 67) käyttäisi laadullisessa tutkimuksessa tilastollisen yleistettävyyden tilalla käsitettä teoreettinen tai olemuksellinen yleistettävyyden. Eskola ja Suoranta näkevät silloin keskeiseksi aineistosta tehtävien tulkintojen kestävyuden ja syvyyden. Yleistämisen lähtökohtana on järkevä aineiston kokoaminen ja vertailuasetelmat, joka onnistuu kvalitatiivisessa tapaustutkimuksessa vertaamalla esimerkiksi aiempiin tutkimustuloksiin ja tulkintoihin ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 1998, 66–67.) Alasuutari (2011, 237) ajattelee laadullisen tutkimuksen analyysin piirteiden ratkaisevan yleistettävyysongelmaa, sillä analyysissä yksittäisiä raakahavaintoja yhdistetään metahavainnoiksi ja samalla tarkastellaan ilmiötä eli tapausta myös yleisemmällä tasolla. Metahavainto on kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Metahavainto muodostetaan aineistosta löydetyistä (raaka)havainnoista ja niiden keskinäisestä variaatiosta sekä aineiston ulkopuolelta johdetuista vihjeistä ja johtolangoista.

Laadullisessa tapaustutkimuksessa kuvaukset ovat ainutlaatuisia eikä ole kahta samanlaista tapausta, minkä vuoksi perinteiset luotettavuuden ja pätevyyden mittarit ja käsitteet eivät sovellu tapaustutkimuksen arviointiin. Tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä tulee silti arvioida myös laadullisessa tutkimuksessa. Luotettavuutta ja pätevyyttä edistää tutkijan seikkaperäinen selostus tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheista sekä tutkijan tekemien tulkintojen ja päätelmien perusteleminen yksityiskohtaisesti ja monipuolisesti teoreettisella tarkastelun tasolla. (Hirsjärvi ym. 2010, 232–233).

Valitsin laadullisen tutkimuksen aineistonkeruun menetelmäksi avoimen kirjoituspyynnön, sillä siinä yhdistyy sekä kyselytutkimuksen että haastattelututkimuksen ominaisuuksia. Kirjoituspyynnön etuna tutkimuksessa on mm. ajankäyttöön liittyvät seikat, sillä aineisto on valmiiksi kirjallisessa muodossa ja vastaajat voivat kirjoittaa kirjoituksensa oman aikataulunsa mukaisesti eikä tutkijan ja vastaajien tarvitse sovittaa aikatauluja yhteensopivaksi tai tutkijan tarvitse matkustaa aineiston keräämisen vuoksi. Lisäksi avoimen kirjoituspyynnön etuna on vastaajan mahdollisuus kertoa kokemuksistaan ja

näkemyksistään omin sanoin sekä tuoda tutkimukseen myös tietoa ja näkökulmia, joita tutkija ei ole osannut ennakkoon ottaa huomioon. Strukturoidussa kyselyssä teemat ovat jo tutkijan toimesta asetettu. Koska aikaisempi tieto aiheesta on niukkaa, minulla ei ollut tarpeeksi tietoa hyvin spesifeihin kysymyksiin ja valmiisiin vastausvaihtoehtoihin. Avoin kirjoituspyyntö mahdollisti aineiston, jossa vastaajan oma näkemys on pääosassa. Myös Foddyn (1985, ref. Hirsjärvi ym. 2010, 201) mukaan avointen kysymysten etuna on mahdollisuus vastata omin sanoin. Lisäksi Foddy pitää etuna tutkijan mahdollisuutta selvittää vastauksien perusteella vastaajan motivaatiota ja viitekehyksiä sekä tietämystä asiasta. Avoimilla kysymyksillä voidaan selvittää myös vastaajan keskeiset ja merkittävät käsitykset aiheesta sekä asiaan liittyvien tunteiden voimakkuus.

6.2 Tutkimusaineisto

Aineiston kerääminen toteutui kirjoituspyynnöllä, jonka lähetin sähköpostitse Pesäpuu ry:n PRIDE-kouluttajalistalla oleville henkilöille, joiden tehtävänimike oli sosiaalityöntekijä tai muu sosiaalityön asiantuntijatehtävään viittaava nimike, jotta pyyntö tavoittaisi myös muissa kuin sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivat sosiaalityön koulutuksen käyneet henkilöt. PRIDE-kouluttajina toimivilla sosiaalityöntekijöillä on ajankohtainen tieto sijaisperhetoiminnasta ja sen erityispiirteistä, jolloin on perusteltua ajatella heidän olevan tarkoitukseen sopivia tiedonantajia. Sosiaalityöntekijöiden voi olettaa sekä koulutuksensa että työkokemuksensa perusteella kykenevän ilmaisemaan itseään kirjallisesti ja tuottamaan informatiivista tekstiä. Kirjoituspyyntö koski vapaamuotoista kirjoitelmää aiheesta, mutta kirjoituspyynnössä olin maininnut joitakin vastaajan taustatekijöitä ja kysymyksiä, joihin toivoin vastausta kirjoituksissa. Vastausajan rajasin pariin viikkoon, jotta vastaajat ehtivät miettiä rauhassa mitä kirjoittavat, mutta eivät unohda vastaamista.

Ensimmäisen kirjoituspyynnön lähetin 17.8.2014. Kirjoituspyyntöjä lähti 101 henkilölle. Kirjoituspyynnössä oli annettu vastausaikaa 31.8.2014 saakka. Tähän mennessä kirjoituksia tuli vain yksi. Automaattisten sähköpostivastausten perusteella merkittävä osa tutkimusjoukosta oli vielä kesälomalla asetettuna vastausaikana, joten päätin uusia kirjoituspyynnön saadakseni lisää kirjoituksia. Osa sähköpostiosoitteista oli myös poistettu

käytöstä. Sain 18 ilmoitusta vanhentuneesta osoitetiedosta. Uusintakirjoituspyynnön lähetin 6.9.2014, jolloin vastausaikaa oli 19.9.2014 saakka. Tähän mennessä sain 4 kirjoitusta lisää. Kirjoitusten pituus oli noin yksi A4, yhteensä kirjoituksia oli reilu 5 sivua (Times New Roman 12, riviväli 1,5). Vaikka kirjoitusten yhteispituus ei ollut kovin pitkä, oli aineisto monipuolinen. Kirjoitukset olivat informatiivisia ja täsmällisiä sekä vastasivat hyvin kirjoituspyynnössä esitettyihin kysymyksiin. Sosiaalityöntekijät olivat pystyneet saamaan tiiviiseen kirjoitukseen paljon asiaa aiheesta. Kirjoituksissa myös toistuivat samat käsitteet ja aineistossa oli paljon yhdenmukaisuutta, jolloin voisi ajatella sen saavuttaneen saturaation pienestä otoksesta huolimatta. Aineiston suppeuden vuoksi ei ole kuitenkaan relevanttia ajatella tutkimuksen saavuttaneen todellista saturaatiota, vaan aineiston yhdenmukaisuus kertonee vastaajien samankaltaisesta motivaatiosta osallistua tutkimukseen.

Tutkimusaineisto koostui 5 kirjoitelmasta. Vastaajat olivat iältään 37–53 vuotiaita naisia. Keski-ikä vastaajilla oli 46,8 vuotta. Vastaajista neljällä oli sosiaalityöntekijän koulutus ja yhdellä sosionomi YAMK. Valmistumisvuodet olivat välillä 1988–2014. Kahdella vastaajalla oli kokemusta sateenkaariperheen toimimisesta tai kiinnostuksesta toimia lastensuojelun perhehoitajana. Kolme vastaajaa ilmoitti, ettei kokemusta ollut lainkaan.

6.3 Tutkimusetiikka

Tutkimusta tehdessä tulee huomioida koko tutkimusprosessin ajan eettiset näkökulmat. Viime aikoina on kiinnitetty erityishuomiota tutkimusetiikkaan ja normeihin, jotka ohjaavat hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu mm. rehellisyys, avoimuus, yleinen huolellisuus ja tarkkuus, eettisesti kestävät menetelmät sekä asianmukainen raportointi. Tieteen ja tutkimuksen etiikka ei kuitenkaan ole irrallaan muusta etiikasta, vaan tutkijaa velvoittavat kaikki samat eettiset periaatteet, normit ja arvot kuin muutoinkin elämässä. Inhimillisessä toiminnassa kohtaamme eettisten ristiriitojen lisäksi haasteita eriävistä käsityksistä ihmisen oikeuksista ja velvollisuuksista sekä yhteiskunnan luonteesta. (Hirvonen 2006, 31; Gylling 2002, 80; Pietarinen 2002, 58.)

Tutkimusaiheittani voi kuvailla sensitiiviseksi, sillä siihen liittyy eettistä arvokeskustelua siitä, millainen perhe on oikea perhe. Tutkimus koskettaa vähemmistöryhmien perheitä, joiden asema yhteiskunnassa vaihtelee. Toisaalta tutkimus koskettaa sosiaalityön ammattilaisten ajatuksia ja kokemuksia, joissa yhdistyvät niin ammatilliset kuin henkilökohtaisetkin näkemykset, sillä ammatillinen näkemys on aina jollakin tasolla sidoksissa myös henkilökohtaiseen arvopohjaan. Työntekijän henkilökohtaiset eettiset periaatteet ja vakaumukset voivat olla ristiriidassa ammattikunnan eettisten periaatteiden ja arvojen kanssa, jolloin suhtautuminen ilmiöön ei ole yksiselitteistä. Sosiaalityöntekijältä odotetaan tietynlaista suhtautumista vähemmistöryhmiin ammattinsa vuoksi, vaikka työntekijä henkilökohtaisella tasolla ei pystyisikään hyväksymään ilmiötä. Ilmiöön liittyvät arvolataukset ja normioletukset on tunnistettava ja huomioitava tutkimusta toteuttaessa. Heikkilä (2002, 165) toteaaakin tutkijan saattavan joutua vaikeiden eettisten kysymysten eteen jos tutkimuksen aihe on arkaluontoinen. Tutkimus ei saa koskaan loukata ihmisarvoa yleisesti eikä yksilön tai ihmisryhmän tasolla.

Yksi tärkeimmistä tutkimuseettisistä normeista on ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen. Tutkimuksen kohdistuessa ihmisten ajatuksiin, asenteisiin ja mielipiteisiin on erityisesti huomioitava yksityisyyden loukkaamattomuus, jottei aiheuta haittaa tutkittaville. Yksityisyyden kunnioittamisen peruslähtökohtana on taata tutkittaville anonymiteetti tutkimusjulkaisussa. Sen lisäksi tulee huomioida itsemääräämisoikeus sekä tietosuojakäytännöt. (Kuula 2006,124.) Tutkimukseen osallistujat saivat vapaasti itse valita vastaavatko kirjoituspyyntöön ja mitä tietoja haluavat kirjoituksessaan tuoda esiin. Olenaisinta itsemääräämisoikeuden toteutumisessa onkin, että tutkittava voi itse määritellä mitä, kenelle ja missä tarkoituksessa hän itsestään ja ajatuksistaan jakaa (Kuula 2006, 125).

Kirjoitukset lähetettiin minulle sähköpostilla, jolloin minulla oli tiedossa vastaajien nimi, joka luokitellaan suoraksi tunnisteeksi. Tutkimuksen suorittamisen kannalta nimetiedoilla ei ollut merkitystä, joten poistin aineistosta nämä tunnistetiedot ja nimesin kirjoitukset uudestaan muotoon vastaaja 1., vastaaja 2., jne.. Kirjoituksista kävi ilmi myös vastaajien ikä ja koulutus, jotka jätin aineistoon. Aineiston käsittely tunnistettavuuden estämiseksi eli aineiston anonymisointi on syytä tehdä varhaisimmassa mahdollisessa vaiheessa aineistonkeruun päätyttyä. Laadullisessa tutkimuksessa, jossa aihe ja kerrot-

tavat esimerkit eivät koske suoraan vastaajaa, anonymisointiin riittää usein nimitietojen hävittäminen. (Kuula 2006, 132.) Kirjoitukset eivät sisältäneet vastaajien henkilökohtaisia tietoja eli epäsuoria tunnisteita, kuten työpaikkaa tai paikkakuntaa, eikä kuvauksia vastaajien työhistoriasta, jolloin kirjoitusten muun sisällön anonymisointia ei tarvittu.

Luottamuksellisuus tutkimustietojen käsittelyssä tarkoittaa yleisimmin tutkimusaineiston käyttämistä vain kyseenomaisessa tutkimuksessa kyseisen tutkijan toimesta. Jos aineistoa analysoi myös muut kuin tutkija itse tai aineisto on tarkoitus säilyttää ja hyödyntää jatkotutkimuksissa, tulee asiasta tiedottaa tutkittavia. (Kuula 2006, 129.) Kirjoituspyynnössä oli mainittu, että käsittelen vastaukset hyvän tutkimusetiikan mukaisesti. Saatteessa ei kuitenkaan ollut mainittu aineiston mahdollista jatkokäyttöä, jolloin hyvän tutkimusetiikan mukaisesti voidaan olettaa, ettei aineistoa ole tarkoitus säilyttää jatkotutkimusta varten. Aineisto tulee hävittää tutkimuksen valmistumisen ja sen tulosten oikeellisuuden todistamisen jälkeen, jos ei ole tehty sopimusta jatkokäytöstä (Kuula 2006, 129).

6.4 Analyysi

Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä pidetään sisällönanalyysiä, joka sopii kaikkiin laadullisen tutkimuksen perinteisiin. Sisällönanalyysin tavoitteena on tuottaa kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Analyysi antaa järjestetyn aineiston, josta tutkijan tulee tehdä johtopäätökset. Analyysin voidaan ajatella olevan induktiivista (yksittäisestä yleiseen) eli aineistolähtöistä tai deduktiivista (yleisestä yksittäiseen) eli teorialähtöistä. Kahtia jakoa tutkimuksessa käytetystä päättelyn logiikasta on toki myös kritisoitu, sillä silloin unohdetaan abduktiivinen päättely, jossa aiempi teoreettinen pohjaidea yhdistyy havaintoihin. Tätä analyysimenetelmää kutsutaan teoriasidonnaiseksi tai teoriaohjaavaksi analyysiksi. (Eskola 2001; Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 95–96, 103.)

Uuden ja aiemmin tutkimattoman ilmiön kohdalla ei ole riittävästi olemassa olevaa teoriaa täysin teorialähtöiseen tai edes teoriaohjaavaan analyysiin. Uutta ilmiötä tutkiessa on tarkoituksena syventää ymmärrystä ilmiöstä ja löytää jopa uusia näkökulmia asiaan.

Teorialähtöinen lähestymistapa saattaa jättää huomioimatta joitain tekijöitä. Aineistolähtöinen sisällön analyysi mahdollistaa myös ennalta-arvaamattomien asioiden esiin nousemista aineistosta. Vaikka olin esittänyt kirjoituspyynnössä joitain kysymyksiä, joihin odotin kirjoituksissa vastausta, ei minulla ollut etukäteen mitään valmista teoreettista viitekehystä, johon vastauksia peilaisin. Tutkimuksessani käytin siksi aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Tutkimusaineisto oli valmiiksi kirjallisessa muodossa, joten aineisto oli selkeää ja helpoluukuista. Kirjoituspyynnössä oli esitetty aiheeseen liittyviä kysymyksiä, joihin toivoin vastausta kirjoitelmassa. Kirjoitukset mukailivat kysymyksien teemoja. Saatuani kirjoitukset, siirsin tekstit suorat tunnistetiedot poistettuna word-tiedostoksi ja kävin kirjoituksia läpi lukemalla ne useaan kertaan. Tein alustavia huomioita kirjoituksista ja kirjoitin niitä ylös. Tutustuttuani aineistoon huolellisesti, aloin etsiä teksteistä ilmauksia – lauseen osia –, jotka kuvaavat niitä piirteitä, joita liittyy sijoitusprosessiin ja alleviivasin ne. Listasin alleviivatut ilmaukset pelkistäen ilmaisun 1-2 sanaiseksi. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmivaiheiseksi prosessiksi Milesin ja Hubermanin (1994 ref. Tuomi & Sarajärvi 2009, 108) mukaisesti. Analyysi alkaa aineiston pelkistämällä eli redusoinnilla, jolla tarkoitetaan aineistosta tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisten ilmauksien etsimistä ja alkuperäisilmauksien muuttamista pelkistetyksi ilmaukseksi. Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään eli klusteroidaan ja lopuksi luodaan teoreettiset käsitteet eli abstrahoidaan.

Seuraavaksi kävin läpi listattuja ilmaisuja etsien samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, joiden pohjalta ryhmittelin aineistoa käyttämällä korostusvärejä. Ryhmittely oli helppoa, sillä sosiaalityöntekijät olivat käyttäneet osittain identtisiä ilmauksia asioista. Identtisten ilmauksien käyttäminen viittaa yhtenäiseen ammattikulttuuriin ja käsitteellistämiseen, mikä johtuneen kirjoittajien samanlaisesta taustasta PRIDE-kouluttajina. Ryhmiteltyäni ilmaukset eri sateenkaaren väreillä, nimesin jokaisen värin sisältöä kuvaavalla käsitteellä ja jatkoin luokittelua, kunnes se ei enää aineiston sisällön kannalta ollut järkevää.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä, ryhmittelystä ja teoreettisten käsitteiden luomisesta.

<i>Tarve ei saa lähteä sateenkaariperheestä, vaan lähdetään lapsen edusta</i>	Lapsen etu ensisijaista	Lapsen etu	Lapsen etu
<i>Perusteiden on löydyttävä lapsen ... edusta</i>			
<i>Sijoitukset mietittävä aina lapsen kannalta</i>			
<i>Lapsen edun miettiminen sijoitustilanteessa</i>			
<i>Sopiva perhe sijoitettavalle lapselle</i>	Lapselle sopiva perhe		
<i>Lapselle etsitään perhettä eikä perheelle lasta</i>			
<i>Kenelläkään ei ole "oikeutta" lapsen sijaishuollon kautta</i>	Sijaisvanhemmuus ei ole oikeus		
<i>Sijaisvanhemmuus ei ole vanhempien oikeus</i>			
<i>Sijaisperheen sitoutuminen lapseen on tärkeää</i>	Sitoutuminen		
<i>Tärkeintä on löytää lapselle perhe, joka vastaa juuri hänen tarpeitaan ja voi tarjota hänelle turvallista pysyvyyttä</i>	Lapsen tarpeiden huomioiminen	Lapsen tarpeet	
<i>Lapsen oikeudet saada hoivaa, huolenpitoa hänen tarpeitaan vastaavalla tavalla</i>			
<i>Perusteiden löydyttävä lapsen tarpeista</i>			

Aineistosta esiin tulleet sijoitukseen liittyvät piirteet jakautuivat kaikkia sijoituksia yhdistäviksi piirteiksi ja sateenkaariperheeseen sijoittamisen erityispiirteiksi. Samankaltaisia piirteitä olivat lapsen etu, yhteiset kriteerit sekä yhteistyö ja sateenkaariperheeseen sijoittamisen erityispiirteitä negatiiviset seuraukset, hyväksyminen, roolimallit ja sateenkaarisijoitus.

KUVIO 2. Keskeiset käsitteet

Sisällönanalyysin jälkeen palasin vielä kirjoitusten kohtiin, joissa vastaajat toivat esille kokemuksiaan omasta tietämyksestään sateenkaariperheistä ja koulutuksen antamista valmiuksista kohdata erilaisia perhemuotoja. Poimin teemaan liittyvät ilmaisut ja käsitteet ne pelkistäen ja kvantifioiden eli muutin tiedot tunnusluvuiksi. Tunnuslukujen avulla loin vastaajien taustatekijöistä yhteenvedon.

7 YHTÄ AIKAA SAMANLAISTA JA ERITYISTÄ

Tutkimus osoitti, että sijoitusprosessissa sateenkaariperheeseen on olemassa joitain erityispiirteitä, mutta myös paljon samankaltaisuutta kuin sijoitusprosessissa muihin perheisiin. Sosiaalityöntekijät kokevat oman tietämyksensä sateenkaariperheistä osin riittämättömäksi ja kohtaamiset sateenkaariperheiden kanssa sosiaalityön kentällä ovat vielä harvinaisia.

Esitän tutkimustulokset kolmessa osassa. Ensimmäisessä osassa tuon esille sosiaalityöntekijöiden tieto-taitoon liittyviä kokemuksia, joita olen analysoinut osittain määrällisesti. Tarkastelen sen jälkeen toisessa osassa sijoitusten samankaltaisuutta ja sateenkaariperheiden ja muiden perhemuotojen yhdenvertaisuutta sijoitusprosessissa. Kolmannessa osassa tuon esille tutkimuksessa esiin tulleita erityispiirteitä, jotka liittyvät sijoitusprosessiin, kun kyseessä on sateenkaariperhe.

7.1 Sosiaalityöntekijöiden tieto-taito sateenkaariperheistä

Sosiaalityöntekijöiden tietämys sateenkaariperheistä ei ole riittävää. Vain yhdessä kirjoitelmassa sosiaalityöntekijä koki oman tieto-taitonsa riittäväksi eikä kokenut kaipaavansa uutta tietoa aiheesta. Vastaaja perusteli omaa tietämystään tuoreella sosiaalialan täydennyskoulutuksella, jonka aikana hän oli perehtynyt myös sateenkaariperheisiin. Muissa kirjoitelmissa tuli esille, ettei perhemuotojen moninaisuutta ja sateenkaariperheitä oltu huomioitu koulutuksessa juuri lainkaan tai ollenkaan, eikä koulutus siten ollut antanut riittävästi tietoa aiheesta. Kolme vastaajista oli saanut tietoa sateenkaariperheistä työkokemuksen tai työnohjauksen kautta ja kaksi vastaajaa kirjoitti hankkivansa itse lisätietoa tarvittaessa. Yhdellä vastaajalla oli kokemusta sateenkaariperheen toimimisesta perhehoitajana ja vastaajan mukaan tässä tapauksessa kaikki oli sujunut hyvin biologisten vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä myöten. Yhdellä vastaajalla oli kokemusta sateenkaariperheen kiinnostuksesta toimia sijaisperheenä/tukiperheenä. Sateenkaariperhe oli osallistunut PRIDE-valmennuksen alkuinfoon, mutta ei ollut osallistunut kuitenkaan valmennukseen. Yhdessä vastauksessa toivottiin enemmän yleistä keskuste-

lua perheiden monimuotoisuudesta ja erilaisten perhemuotojen hyväksymisestä, jotta tietämys aiheesta lisääntyisi ammattilaisten keskuudessa.

Sosiaalityöntekijät kaipasivat konkreettista lisätietoa eri sateenkaariperheistä. Lisätietoa kaivattiin erityisesti sateenkaariperheen vanhempien parisuhteesta, kasvatuksesta ja erityistarpeista sekä vanhemmuudesta ja siihen yhdistyvistä ristiriidoista.

”Lisäksi tietoa siitä, miten kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman kasvatus eroaa vai eroaako heteroperheiden kasvatuksesta ja miten heitä olisi hyvä ohjata kasvatustyössään vastaamaan lapsessa herääviin kysymyksiin koskien vanhempien sukupuolta (tämän perheet ovat ottaneet itse esille). Mikäli naisparilla on ollut tunnettu luovuttaja luo se oman erityispiirteen perheeseen ja käsiteltäviin kysymyksiin etenkin ristiriitatilanteissa joissa luovuttaja haluaa olla osa lapsen elämää, mutta pari on asiasta toista mieltä.” (vastaaja 4.)

”Toivoisin saavani ihan konkreettista tietoa eri sateenkaariperheistä, kuinka arjessa sateenkaariperheiden vanhemmuus ilmenee ja sen erikoistarpeista.” (vastaaja 5.)

Samat teemat tulivat esille Sateenkaariperhe-kysely 2006:ssa, jossa ilmeni etteivät sateenkaariperheen vanhemmat kokeneet saavansa riittävästi tukea juuri parisuhteeseen ja vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä, eikä heidän perhettään aina edes tunnistettu sateenkaariperheeksi sosiaali- ja terveyspalveluissa (Jämsä 2009, 143–144, 147). Sosiaalityöntekijöiden tietämyksen puute edellä mainituista teemoista näyttäisi vastaavan vanhempien kokemusta tuen puutteesta. Sosiaalityöntekijät mahdollisesti kokevat epävarmuutta kysyä ja ottaa asioita puheeksi, kun asiantuntemus sateenkaariperheistä ja niiden erityispiirteistään ja -tarpeistaan on heikkoa.

7.2 ”Yksi perhemuoto muiden joukossa” – yhdenvertaisuus

Kirjoituksissa sateenkaariperheet tunnustettiin perheiksi. Sosiaalityöntekijät ajattelivat sateenkaariperheiden olevan yksi perhemuoto muiden joukossa ja pitivät sateenkaariperheitä yhdenvertaisina muiden perhemuotojen kanssa. Kirjoituksissa sateenkaariperhettä verrattiin positiivisessa hengessä perinteiseen kahden eri sukupuolta olevan vanhemman perhemalliin. Useassa kirjoituksessa kävi ilmi, ettei tasapainoisen perhelämän ajatella olevan riippuvainen perhemuodosta vaan ennemminkin tunnesuhteista ja vuorovaikutuksesta lapsen ja vanhemman välillä.

”Mutta oikeasti hyvä ja toimiva parisuhde on hyvä asia, sillä ei ole väliä miten se toteutuu.” (vastaaja 1.)

”Perheet ovat voimavara samoin kuin muutkin perheet Riittävä vanhemmuus ja lapsen hyvinvointi ei ole perhemuodosta kiinni.” (vastaaja 3.)

Sosiaalityöntekijät kokevat sijoitukseen aina liittyvän tietyn tyyppisiä ominaisuuksia, jotka ovat samankaltaisia perhemuodosta riippumatta. Tässä mielessä sateenkaariperhettä tarkasteltiin yhdenvertaisena muiden perhemuotojen kanssa pohdittaessa sopivuutta toimia lastensuojelun sijaishuollon perhehoitajana. Kirjoituksissa nousi tärkeimmäksi seikaksi lapsen etu, jonka tulee olla aina sijoitusta ohjaava tekijä. Sijoituksessa tunnustetaan yhteisiä perhehoidon kriteerejä ja reunaehtoja, jotka ovat kaikille perhemuodosta riippumatta samat. Lisäksi toimiva yhteistyö nimettiin onnistuneen sijoituksen edellytykseksi – ei vain sateenkaariperheiden kohdalla vaan aina kaikissa tilanteissa.

7.2.1. Lapsen etu

Lapsen tarpeiden ja edunmukainen sijoitus oli vahvasti esillä kaikissa kirjoituksissa. Tämä mukaillee lastensuojelun ydinajatusta. Suomalaisessa sosiaalityössä ja erityisesti lastensuojelussa lapsen etu on keskiössä kaikessa toiminnassa, sillä lastensuojelulaki painottaa lapsen edun mukaisten ratkaisujen ja päätösten ensisijaisuutta. Lapsen etu on asetettu ensisijaiseksi myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, joka velvoittaa val-

tiota huomiomaan lapsen edun kaikissa lapsia koskevissa toiminnoissaan. (Räty 2004, 85.) Lainsäädännön asettamaan lähtökohtaan lapsen edun huomioimisesta liittyy myös vilkastunut keskustelu lapsilähtöisestä ja -keskeisestä sosiaalityöstä, jossa korostuu lapsen asema ja yksilölliset, omaan viiteryhmään liittyvät oikeudet sekä asioiden tarkastelu lapsen näkökulmasta (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5-6, Väливаара 2008, 78–79).

Kirjoitukset osoittivat, että sosiaalityöntekijät ovat omaksuneet tämän lapsilähtöisen ja lapsen edun huomioivan työskentelyn periaatteet osaksi omaa työskentelyään. Lapsen etu oli eräänlainen punainen lanka kaikissa kirjoituksissa. Lapsen etu oli mainittu käsitteenä useita kertoja eri yhteyksissä. Sijoitusprosessi nähtiin lapsilähtöisesti jokaisessa vaiheessa, jolloin koko prosessia ohjaa lapsen tarpeet ja etu. Lapsi on koko prosessin keskiössä ja muut tekijät pyritään sopeuttamaan lapsesta lähteviin edellytyksiin ja tarpeisiin, eikä toisin päin. Sosiaalityöntekijät korostivat lapsen etua myös tuomalla esille, ettei sijaislapsen saaminen ole kenenkään oikeus.

”Kenelläkään ei ole ”oikeutta” lapseen sijaishuollon kautta.” (vastaaja 3.)

”Sijaisvanhemmuus ei ole vanhempien oikeus.” (vastaaja 2.)

Lapsen etu nähdään usein positiivisena tekijänä, joka ohjaa toimimaan lapsen kannalta parhaalla tavalla. Käsitettä on myös kritisoitu, sillä se ei ole mitenkään selkeä käsite, (Roos 2004, 8 & Suomela 2004, 37). Suomelan (2004, 37–38) mukaan lapsen edun määrittely ei ole yksiselitteistä ja viranomaisille jää tulkintaoikeus lapsen edusta, mikä asettaa asiakkaat jo lähtökohtaisesti eriarvoiseen asemaan. Lisäksi Suomela kritisoi lapsen edun tarkastelun olevan viranomaisen näkökulmasta lähtevää eikä lapsen ja perheen näkökulmasta, jolloin jäävät usein huomioimatta sosiaalityön toimenpiteiden kielteiset vaikutukset. Sosiaalityöntekijät asetetaan asemaan, jossa he parhaiten tietävät mikä on lapsen etu. Yhdessä kirjoituksessa sosiaalityöntekijä tunnisti tähän valta-asemaan liittyvän problematiikan ja pohti, säilyykö objektiivisuus lapsen etua miettiessä ja perhettä valitessa, jos sosiaalityöntekijällä itsellään on ennakoasenteita sateenkaariperheitä kohtaan vai värittykö lapsen etu sosiaalityöntekijän omien arvojen ja asenteiden mu-

kaiseksi. Lapsen etu toimisi tällaisessa tilanteessa ikään kuin kilpenä, ettei sosiaalityöntekijän tarvitse ottaa kantaa suoraan sateenkaariperheeseen liittyviin tekijöihin, vaan voisi kätkeä ajatuksensa yleisesti hyväksytyyn periaatteen ”lapsen edun” taakse.

Perhehoito-lehden artikkelia varten haastateltu sosiaalityöntekijä Riitta Giordani totesi näkemyksen lapsen edusta vaatineen asian tarkastelua ja maailmalta saatujen kokemusten sekä tutkimustuloksien vaikuttaneen näkemykseen. ”Näkemyks ja varmuus lapsen parhaasta on vaatinut pohdintaa ja kypsyttelyä. Olemme tottuneet ajattelemaan, että koska sijoitettava lapsi tulee aina poikkeuksellisista oloista, tarjoaa niin sanottu perinteinen peruserhe siinä tilanteessa lapselle parhaan vaihtoehdon. Useista Euroopan maista on kuitenkin kantautunut hyviä kokemuksia ja rohkaisevia tutkimustuloksia sijoituksista sateenkaariperheisiin.” (ref. Nurminen 2011, 15.)

7.2.2 Yhdenvertaiset kriteerit turvaavat lapsen etua

Sijoitusprosessiin liittyy aina oleellisesti arviointi. Perhehoitoa määrittää lainsäädäntö, joka asettaa vaatimuksia myös perhehoitajalle. Sosiaalityöntekijät mainitsivat kirjoituksissaan useita kriteerejä, jotka koskevat kaikkia perhehoitajiksi pyrkiviä perheitä perhemuodosta riippumatta. Sijaisperheen tulee täyttää lain asettamat vähimmäisvaatimukset sekä edellytykset ja jokaisen perheen kohdalla on tärkeää selvittää ehdottomat esteet, jotka voivat aiheuttaa poissulkemisen.

”Periaatteessa sateenkaariperheellä samat kriteerit kuin muillakin perheillä, jotka ryhtyvät sijaisperheeksi.” (vastaaja 2.)

”Sateenkaariperheitä koskee myös samalla tavalla ehdottomien esteiden selvittäminen.” (vastaaja 5.)

Perheiden sopivuutta arvioitaessa käytettävät kriteerit perustuvat aiemmin mainittuun lapsen etuun sekä lapsen tarpeisiin. Perheitä arvioidaan aina lapsen näkökulmasta ja kirjoittajat korostivat, että tarkoituksena on löytää perhe lapselle eikä toisinpäin.

”Tärkeintä on löytää lapselle perhe, joka vastaa juuri hänen tarpeitaan ja voi tarjota hänelle turvallista pysyvyyttä. Lapselle etsitään perhettä, eikä perheelle lasta.”(vastaaja 3.)

”Tärkeintä on aina etsiä sopiva perhe sijoitettavalle lapselle.” (vastaaja 1.)

Sopivaa perhettä lapselle etsittäessä lapsen edun lisäksi pyritään huomioimaan useita eri tekijöitä, jotta sijoitus onnistuisi parhaalla mahdollisella tavalla. Myös tulevan sijaisperheen toiveita tulee huomioida. Kirjoituksissa todettiin, etteivät lapsen tarve ja perheen toive välttämättä kohta pitkään aikaan tai laisinkaan. Tämä on riippumaton perhehoitajaksi haluavien perhemuodosta. Toki kirjoituksissa oli pohdittu myös mahdollisuutta, että juuri sateenkaariperhe voi joutua odottamaan pidempään ”sopivaa” lasta kuin tavallinen heteroparisuhteen ympärille muodostettu perhe. Näin siitakin huolimatta, että sosiaalityöntekijät painottavat lapsen etua sekä tarpeita valintaa tehdessä ja asettavat lähtökohtaisesti perheet yhdenvertaiseen asemaan arvioitaessa perheen sopivuutta lapselle.

”Sijoittava taho arvioi aina kaikkien perheiden sopivuuden kullekin lapselle. Ellei perhettä valita sijaisperheeksi, on perusteiden löydyttävä lapsen tarpeista ja edusta.” (vastaaja 3.)

Tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden näkemykset ovat samansuuntaisia kuin Perhehoito-lehden artikkeliin haastatellun sosiaalityöntekijä Riitta Giordanin ajatukset kaikkia perheitä yhdistävistä tekijöistä. ”Mies- ja naisparit käyvät läpi samanlaisen perheselvitysprosessin kuin muut perhe-ehdokkaat. Kaikkia sijaisperheitä koskee sama tavoite, että puoliset ovat tasapainossa ja rehellisiä oman itsensä, menneisyytensä ja perhe-elämänsä suhteen. Ja kaikkien perheiden toivotaan ymmärtävän, että perhehoitossa lapselle etsitään sopivaa perhettä, ei toisin päin. Tämä voi tarkoittaa lapsen odottamista kauankin aikaa, vaikka kuuluisikin sijaisperheeksi hyväksytyjen joukkoon”. (ref. Nurminen 2011, 15.)

7.2.3 Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa

Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa nähtiin tärkeäksi osaksi sijoitusprosessia. Avoimen yhteistyön avaimena nähtiin huolellinen tutustuminen ja puhuminen. Yhteistyöhön liittyviä piirteitä voi nähdä samankaltaisina kaikissa sijoituksissa perhemuodosta riippumatta, mutta sateenkaariperhesijoituksiin nähtiin liittyvän myös erityispiirteitä suhteessa biologisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Niistä kirjoitan seuraavassa luvussa.

Kaikille sijoituksille on onnistumisen kannalta merkityksellistä, kuinka yhteistyö biologisten vanhempien kanssa sujuu.

”Erittäin tärkeää on yhteistyö ja hyväksyntä syntymäperheen kanssa – kaikissa tapauksissa. Sijoitukseen liittyy aina paljon monenlaisia tunteita kaikilla. Puhuminen ja tutustuminen täytyy aina tehdä huolella!” (vastaaja 1.)

Tuovila (2008, 48) toteaa biologisten vanhempien suhtautumisen vaikuttavan lapsen kiintymiseen sijaisperheen vanhempiin. Myös kirjoituksissa oli pohdittu biologisten vanhempien suhtautumisen tärkeyttä lapsen kiinnittymiselle sijaisperheeseen. Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa sisältää myös ajatuksen biologisten vanhempien osallisuuden kokemuksen vahvistamisesta, joka auttaa yhteydenpidossa lapsen kanssa. Valkonen (1995, 42, 48) on tutkimuksessaan tuonut esille sijoitettujen nuorten kokemuksia ja merkityksiä yhteydenpidosta biologisten vanhempiensa kanssa. Yhteydenpito biologisten vanhempien kanssa nähdään myönteisenä tekijänä lapsen identiteettikehitykselle. Valkosen tutkimuksessa kävi kuitenkin ilmi, että riski yhteydenpidon katkeamiseen on suuri ja perhesijoituksissa jopa laitossijoitusta suurempi.

7.3 Sateenkaariperheeseen sijoittamisen erityispiirteet

Vaikka sosiaalityöntekijät näkivät sijoitusprosessiin aina liittyvän paljon yhdenmukaisia piirteitä, nimesivät he myös joitain erityispiirteitä, joita sateenkaariperheeseen sijoittamiseen liittyy. Erityispiirteiksi sijoituksissa sateenkaariperheisiin nousi neljä teemaa: negatiiviset seuraukset, hyväksyminen, roolimallit ja sateenkaarisijoitus.

7.3.1 Negatiiviset seuraukset

Perhemuotoon liittyviä kielteisiä käsityksiä kirjoituksissa tuli esille hyvin vähän. Eräissä vastauksessa oli pohdittu, että perhemuoto on suvunjatkamisen kannalta kyseenalais- ta ja seksuaalisen suuntautumisen ylikorostamisella luodaan negatiivisia ajatuksia, mikä vastaajan mukaan liittyy kuitenkin vain erityistapauksiin, ei sateenkaariperheisiin yleensä. Kirjoituksesta ei käynyt ilmi, mitä kirjoittaja tarkoitti negatiivisilla ajatuksilla. Vastajaat olivat miettineet myös sijoituksen mahdollisia negatiivisia vaikutuksia lapselle, kuten kiusaamista ja syrjimistä sekä erilaisuuden tunteen korostumista sijaisperheen perhemuodon vuoksi. Sijoitus kuitenkin erottaa lapsen omasta synnyinperheestään ja on itsessään jo lapsen elämässä kriisi, joka voi aiheuttaa lapselle erilaisuuden tunnetta.

Kiusaamista on aina lasten ja nuorten elinpiirissä jollain tasolla. Kiusaaminen liittyy yleensä henkilökohtaisiin piirteisiin. Sijoituksessa kyse ei ole lapsen omasta perheestä vaan hänelle osoitetusta paikasta elää ja asua. Siten sitä ei mielletä ehkä niin henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi kuin synnyinperhettä, jolloin kiusaamiskynnys kasvaa. Aikaisempien tutkimuksien mukaan edes sateenkaariperheiden omat lapset eivät kuitenkaan koe tullessaan kiusatummaksi tai syrjitymmäksi kuin muutkaan lapset, kuten Solantaun (2003, 29–30) tutkimuskatsaus osoittaa. Aarnion (2014) kansainvälisessä kirjallisuuskatsauksessa käy ilmi, että kiusaamista perhemuodosta johtuen on jonkin verran, mutta tutkimukset ei osoita edelleenkään kiusaamista olevan muita lapsia enemmän, vaan syiden olevan vain toisenlaisia. Ahola (2000) puolestaan toi pro gradu -tutkielmassaan esille suomalaisissa lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä, jotka mukailevat Solantaun tutkimuskatsauksen tuloksia. Nuoret korostivat perheestä yleisesti puhuessaan subjektiivisen perheyden kokemuksen sekä lämpimien suhteiden

merkitystä. Ahola kuvaa haastateltujen nuorten puheessa esiintyneen kaksi teemaa: kokemus omasta perheestä tavallisena sekä kokemus toisenlaisuudesta. Nuoret eivät kuitenkaan kokeneet perhemuotoa negatiivisena tekijänä. Myös Aarnipuu (2010, 32) on kirjoittanut Sateenkaariperheen ABC-kirjassaan, kuinka lasten ajatusmaailmassa perhekäsité on avoimempi kuin aikuisten ajatusmaailmassa: ”Pienen lapsen maailmassa ei ole intuition vastaista tai outoa, että hänellä on kaksi isää tai kaksi äitiä – tai kolme tai neljä. Yhtä luonnollista lapselle itselleen on, jos perheessä on vain yksi vanhempi. Ongelmat ja outoudet ovat aikuisten keksimiä, ja vanhemmiltaan ja muilta lähellään olevilta aikuisilta lapset oppivat suhtautumaan asioihin joko ongelmallisina tai mutkattomina.”

Vaikka yhteiskunnassa on tapahtunut muutosta hyväksyvämpään suuntaan, pohdittiin useissa kirjoituksessa yhteiskunnassa esiintyviä ennakoasenteita ja käsityksiä, jotka ehkä vielä estävät varauksettoman suhtautumisen sateenkaariperheisiin perhehoitajina.

”En ole varma, mutta ehkä yhteiskuntamme ajattelumaailma ei ole vielä valmis ottamaan vastaan sateenkaariperheitä sijaisperheiksi.” (vastaaja 4.)

”Valtaväestöllä on vieläkin melko vahvat mielipiteet ”normaalista perheestä”/ kahden eri sukupuolta olevan vanhemman perheistä suhteessa sateenkaariperheisiin.” (vastaaja 5.)

Noppiari (2006, 171–173) kirjoittaa leimasta ja leimaamisesta nykypäivän asiakastyössä ammatillisena haasteena, johon törmäämme työskennellessämme elämänarvoiltaan ja -tavoiltaan valtaväestön käsityksistä poikkeavien asiakkaiden kanssa. Leimaamisella on pitkät historialliset juuret ja siihen on aina liittynyt jonkinlaista vallankäyttöä. Leimaaminen eli stigmatisointi tarkoittaa yksilön asettamista yhteisössä muita alemmalle tasolle tai ei-hyväksytyksi jonkin ominaisuutensa vuoksi. Tällaisia ominaisuuksia voivat olla jotkin näkyvät ulkoiset ominaisuudet tai näkymättömät esimerkiksi elintapaan, sairauteen, sukupuoleen tai uskontoon liittyvät ominaisuudet. Stigmaan liittyy usein leimatun kokemus häpeästä, välttelystä ja syrjinnästä.

Stigma aiheuttaa usein myös liitännäisstigmaa eli leimaantumiseen liittyviä negatiivisia kokemuksia leimatun läheisille (Noppari 2006, 173–174). Tämä on tärkeä huomio, kun mietitään sosiaalityöntekijöiden mahdollisten henkilökohtaisten asenteiden vaikutusta sateenkaariperheeseen ja heille sijoitettuun lapseen. Työntekijä saattaa olla itse leimaajana ja lapsen erilaisuuden kokemuksen vahvistajana. Kirjoituksissa sosiaalityöntekijät tunnistivat leimaantumiseen liittyvät tekijät tuomalla esiin mm. kiusaamisen ja syrjimyksen kokemukset muiden ihmisten osalta, mutta vain yhdessä kirjoituksessa oli pohdittu sosiaalityöntekijän osuutta asiassa.

”Kuntien sosiaalityöntekijöillä voi olla omia henk.kohtaisia asenteita sateenkaariperheitä kohtaan, jolloin perheen arviointi ja lapsen edun miettiminen sijoitustilanteessa ei ole kyllin objektiivista.” (vastaaja 2.)

Noppari (2006, 172–173, 175, 186) toteaa ammattilaisten saattavan huomaamattaan leimata asiakkaitaan ennako-oletustensa perusteella. Sosiaalialan ammattilaisten tulisi tiedostaa omat arvonsa ja asenteensa reflektiivisessä toiminnassa. Työntekijän tulee tunnistaa omat perheeseen kohdistamansa stereotypiat, negatiiviset asenteet ja mielikuvat sekä ennakkoluulot, jotta työntekijä ei itse vahvista stigmaa. Perheen kokemus ulkoisesta leimasta saattaa muuttua myös sisäiseksi leimaksi eli moraaliseksi uraksi, joka ohjaa esimerkiksi perheen vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Leimattu omaksuu leimatun roolinsa osaksi itseään ja alkaa sopeuttaa toimintaansa tullakseen hyväksytyksi ja selviytyäkseen elämästä. Myös Ahola (2000, 66–68) toi tutkimuksessaan esille lesbo-perheissä eläneiden nuorten tiedostavan toisenlaatuisuutensa ja sovittavan vuorovaikutuksensa sen mukaisesti välttyäkseen kielteisten asenteiden aiheuttamilta arvosteluilta. Sosiaalityön tulisi pystyä kohtaamaan kaikki perheet yhdenvertaisina ilman leimaa ja leimaamista, jo ammattieettisten ohjeiden perusteella. Sosiaalityön luonteeseen voi myös nähdä kuuluvaksi leimaavan toiminnan vastustamisen ja ehkäisemisen. Nopparin (2006, 172) mukaan kaikkien yhteiskunnallisen palvelujärjestelmän alojen tulisi mahdollistaa leimaamista välttävä ja terveyttä edistävä elinympäristö ja -olot, jotta perheisiin liittyvää stigmaa poistettaisiin ja perheiden ymmärretyksi tuloa vahvistettaisiin.

7.3.2 Biologisten vanhempien hyväksyntä on tärkeää

Suunniteltaessa lapsen sijoitusta sateenkaariperheeseen biologisten vanhempien mielipiteen selvittäminen asiasta nähdään tärkeänä. Biologisten vanhempien hyväksyminen on aina edistävää tekijä sijoitusprosessissa, jotta lapsen on mahdollista asettua sijaishuolto- paikkaan. Myös Tuovila (2008, 48) on todennut biologisen vanhemman olevan tärkeässä roolissa, jotta lapsi voi luoda kiintymyssuhteen sijaisvanhempiin. Vanhemman täytyy antaa lapselle lupa kiinnittyä ja kiintyä uuteen perheeseen. Biologisen vanhemman hyväksyessä sijoitusprosessin on myös vanhemmalla itsellään mahdollisuus käsitellä sijoitukseen johtaneita syitä sekä sijoitusprosessia realistisesti, jolloin vanhemman oma kasvu ja kehittyminen ovat mahdollista. Vanhempi, joka hyväksyy sijoituksen ja sijaisperheen, tukee lapsen sitoutumista uuteen tilanteeseen ja osoittaa hyväksymisellään sijoituksen olevan lapsen etua ja hyvinvointia tavoitteleva ratkaisu.

Kirjoituksista kävi ilmi, että sateenkaariperheeseen sijoitettaessa hyväksyminen nähdään erityisen tärkeänä osana onnistuneelle sijoitukselle. Biologisten vanhempien omat sateenkaariperheitä kohtaan olevat ennakkoluulot ja -asenteet vaikuttavat myös sijoitettavan lapsen luottamuksen ja kiintymyksen syntyyn. Hyväksyminen on myös avain avoimeen yhteistyöhön biologisten vanhempien kanssa, minkä todettiin jo aiemmin olevan avainasemassa sijoituksen onnistumiselle. Biologisten vanhempien mielipiteen rooli sijoitusprosessissa sateenkaariperheeseen korostuu ja sosiaalityöntekijät pitivätkin biologisten vanhempien toiveiden huomioimista perusteltuna ja erityiskysymyksenä sijoituksessa.

”On tärkeää, että lapsen biologiset vanhemmat voivat hyväksyä sateenkaariperheen lapsensa sijaisperheeksi.” (vastaaja 2.)

”Myös lapsen vanhempien toiveet mahdollisuuksien mukaan.” (vastaaja 3.)

”Onko sijoitettavan lapsen biologisella perheellä sananvaltaa siinä, sijoitetaanko lapsi hetero- vai sateenkaariperheeseen?” (vastaaja 4.)

Sosiaalityöntekijä Riitta Giordanin (ref. Nurminen 2011, 15) mukaan lastensuojelun käytännössä toimitaan juuri biologisten vanhempien toiveiden mukaisesti. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät esittelevät mahdollisen sateenkaariperheen sijoitettavan lapsen vanhemmille ja jatkoon vaikuttaa se, kuinka lapsen biologiset vanhemmat suhtautuvat asiaan. Sijoitusta sateenkaariperheeseen ei toistaiseksi ole lähdetty tekemään vastoin lapsen biologisten vanhempien tahtoa.

7.3.3 Roolimallit

Vaikka kirjoituksissa todettiin sateenkaariperheen olevan perhe siinä kuin muutkin perheet, nousi esille kysymyksiä lasten kehityksestä sateenkaariperheissä. Eräässä kirjoituksessa pohdittiin, kuinka vanhemmuuden roolimallit toteutuvat perheen sisällä ja mistä lapsi saa korvaavan kokemuksen äidistä ja isästä jos molempia ei ole perheessä. Vanhemmuutta voidaan tarkastella useasta näkökulmasta. Aiemmin olen käsitellyt vanhemmuutta muun muassa biologisen, juridisen, sosiaalisen ja psykologisen vanhemmuuden sekä vanhemmuuden roolikartan kautta. Vanhemmuuteen liittyy paljon tekijöitä, jotka eivät ole sidoksissa vanhempien sukupuoleen tai seksuaalisuuteen. Solantausten (2003, 25–27) tutkimuskatsauksessa sekä Aarnion (2014) kirjallisuuskatsauksessa kävi ilmi, että homoseksuaalien vanhemmuus ei juurikaan eroa heterovanhemmista. Lapsen hoito ja huolenpito on järjestetty hyvin samakaltaisesti perhemuodosta riippumatta.

Tutkimustiedon valossa lapsen normaalikehitys ei ole riippuvainen molempien sukupuolten edustuksesta perheessä vaan muutoin suotuisista kasvuolosuhteista (Solantaus 2003, 31–32). Myöskään suomalaisten lesboperheiden nuorten kokemuksissa ei noussut esille ongelmaa toisen sukupuolen puuttumisesta perheessä, sillä nuoret kokivat saavansa miehenmallia perheen miehekkäämmästä aikuisesta (Ahola 2000, 54). Nykypäivänä voi myös kyseenalaistaa vakiintuneita äiti- ja isärooleja perheissä, kuten Aholakin (2000, 53) tutkimuksessaan toteaa, sillä naisten ja miesten roolit yhteiskunnassa ovat muuttuneet voimakkaasti viimeisen vuosisadan aikana. Yhteiskunnassa on myös suuri määrä yksinhuoltajaperheitä, joissa on edustettuna vain toinen sukupuoli.

Lastensuojelun sijaishuoltoon päädytään, kun lapsen biologisen perheen edellytykset eivät enää turvaa lapsen hyvinvointia. Sijaisperheen tarkoitus on tarjota lapselle turvallinen ja kehitystä tukeva kasvuympäristö sekä turvalliset ihmissuhteet. Sijaishuollon aikana on tarkoituksenomaista turvata lapsen suhteet biologisiin vanhempiin, äitiin ja isään, jos sellaiset on. Sijaishuollossa lapsen ympärillä on siis useita aikuisia vanhempina ja sitä kautta myös useita erilaisia roolimalleja. Voi myös olla, että lapsi sijoitetaan yksinhuoltajaperheestä, jolloin toinen sukupuoli on jo aikaisemmin puuttunut lapsen arjesta. Sukupuoliroolia tulisikin pohtia nimenomaisesti lapsen edun ja yksilöllisten tarpeiden näkökulmasta. Hyötyisikö juuri tämä lapsi vahvasta miehenmallista ja olisiko juuri tämän lapsen edun mukaista saada jakaa arkea oman tai vastakkaisen sukupuolen kanssa.

Eräässä kirjoituksessa pohdittiin, voisiko perheestä puuttuvan sukupuolen korvata sijaisperheen läheisverkoston kautta. Kysymys ei koske vain sateenkaariperheitä vaan samalla tavalla myös yksinhuoltajaperheitä. Yksinhuoltajat ja yksineläjät voivat nykyään toimia perhehoitajana. Vanhemman rooliin kuuluu huomioida lapsen etu kaikissa tilanteissa – toisen sukupuolen puuttuessa perheestä tulee siis tarkastella asiaa lapsen tarpeista käsin. Tutkimuksien pohjalta molempien sukupuolten edustus perheessä ei ole välttämätöntä lapsen kehityksen kannalta, mutta lapsen tarpeiden mukaisesti hänelle tulee tarjota mahdollisuus myös samaistumiseen omaan/ toiseen sukupuoleen. Yhteiskunnassamme olemme väistämättämme tekemisissä molempien sukupuolten kanssa ja miehen- tai naisenmallina voi toimia myös esimerkiksi opettaja, naapuri tai kaverin isä/äiti.

Yhdessä kirjoituksessa oli myös pohdittu, millaisen perhemallin sateenkaariperhe antaa ja onko lapsella vapaus valita perhemuoto toisin.

”Millaisen perhemallin vanhemmat antavat lapselle/ lapsille ja onko lapsella aikuistuuksaan vapaus valita sateenkaariperheessä kasvaessaan myös ns. valtaväestöön liittyvä perhemuoto.” (vastaaja 5.)

Tällaiseenkaan huoleen ei tutkimustiedon perusteella ole syytä, sillä lapsen seksuaalinen kehitys ei ole riippuvainen vanhempien seksuaalisesta suuntautumisesta (Solantaus

2003, 27–29), jolloin lapsi voi tulevaisuudessa valita oman perhemuotonsa vapaasti. Myös Aholan (2000, 43, 71, 73, 76) tutkimuksessa nuorten omat kokemukset perheestä eivät korostaneet perheen vanhempien parisuhdetta, vaan nuoret painottivat perheen sisäistä turvallisuudentunnetta, luottamuksen ilmapiiriä, rakkautta ja lämpöä sekä kommunikaatiota määrittäessään perheen olemusta. Nuoret myös tiedostivat perheen toisensuhteiden, mutta kokivat itse perhe-elämänsä tavalliseksi. Tämän pohjalta voisi ajatella, että sateenkaariperheiden lapset kiinnittävät perheessä huomiota pääasiassa perheen sisäiseen vuorovaikutukseen ja määritelmät perheen erilaisuudesta tulevat perheen ulkopuolelta. Nuoret myös kokivat elinpiirinsä liberaaliseksi ja pitivät sitä hyveenä elämässä. Voisikin ajatella, että sateenkaariperhe tarjoaa liberaalin perhemallin, johon kuuluu avarakatseisuus ja suvaitsevaisuus.

7.3.4 Sateenkaarisijoitus

”Mikäli sateenkaariperheen lapsi jouduttaisiin sijoittamaan oman perheen ulkopuolelle, perhe voisi toivoa sateenkaariperhettä sijaisperheeksi.”
(vastaaja 4.)

”Sateenkaariperhe voi toimia mahdollisesti sijaisperheenä sateenkaariperheen lapsille, ei välttämättä ns. normaalissa perheessä kasvaneelle lapselle” (vastaaja 5.)

Kahdessa kirjoituksessa oli pohdittu sateenkaariperhettä sijaisperheenä sateenkaariperheen lapselle. Käytän tästä nimitystä sateenkaarisijoitus, sillä ilmiölle ei ole olemassa valmista käsitettä. Sijoitusta oli mietitty kahdesta suunnasta. Ensiksikin siitä näkökulmasta, että sateenkaariperheen lasta sijoitettaessa vanhemmat itse toivoisivat sijoitusta toiseen sateenkaariperheeseen ja toiseksi sateenkaariperheen voivan toimia vain toisen sateenkaariperheen lapsille.

Sateenkaarisijoitus on kaksijakoinen näkökulma aiheeseen. Sen voi nähdä huomioivan positiivisessa hengessä sateenkaariperheen erityisyyttä ja erityistarpeita, kun sosiaalityössä ja lastensuojelussa huomioitaisiin sateenkaariperheen oma toive sijoitusproses-

sissa saada lapsi synnyinperheen kanssa perhemuodoltaan samankaltaiseen perheeseen. Tässä kunnioitettaisiin lapsen ja synnyinperheen perhekulttuuria. Asian käänköpuolena voi nähdä erityisyyden huomioimisen johtavan diskriminaatioon, syrjintään, jos sateenkaariperhe voi toimia sijaisperheenä vain toisen sateenkaariperheen lapsille. Tällöin erityisyys nähdään eristävänä ja erottavana tekijänä. Pohtiessa sateenkaarisijoitusta lapsen edun näkökulmasta, korostuu tällöin edun määrittelyssä perhemuodon merkitys. Toisaalta aiemmin on tullut useissa yhteyksissä esille, etteivät riittävä vanhemmuus, tasapainoinen perhe-elämä ja lapsen hyvinvointi ole riippuvaisia vanhempien sukupuolesta tai seksuaalisuudesta.

Sateenkaarisijoitus on siis monitahoinen käsite, johon latautuu sekä positiivisia että negatiivisia näkökulmia. Positiivisen erityishuomion ja diskriminaation ero voi olla häilyvä. Sateenkaarisijoitus ajatuksena herättää myös paljon lisäkysymyksiä. Missä kaikissa tilanteissa biologisen perheen erityispiirre muodostuu sijoitusprosessissa huomioitavaksi piirteeksi? Tulisiko yksinhuoltajaperheen lapsi sijoittaa yksinhuoltajan sijaisperheeseen, maahanmuuttajaperheen lapsi saman kulttuurin omaavaan sijaisperheeseen tai uskonnollisen perheen lapsi samaa uskontoa tunnustavaan sijaisperheeseen? Toteutuuko silloin aina lapsen etu parhaalla mahdollisella tavalla?

8 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostui viidestä kirjoitelmasta, mikä on hyvin suppea otos. Pyysin kirjoitelmat sähköpostitse, jolloin kirjoittajat eivät voineet vastata minulle anonymisti. Aiheen ollessa voimakkaitakin tunteita herättävä marginaali-ilmiö, saattoi omalla nimellä vastaaminen vähentää vastausjoukkoa. Jäin myös pohtimaan, kuinka moni sosiaalityöntekijä kokee, että häneltä odotetaan ammattinsa vuoksi tietynlaista suhtautumista – suvaitsevaisuutta ja avoimuutta erilaisuutta kohtaan – vaikka oma henkilökohtainen arvomaailma olisikin toisenlainen. Uskaltaako sosiaalityöntekijä tällöin tuoda omia näkemyksiään esille ja ottaa kantaa asiaan? Ehkä mielipiteitä jakava aihe oli liian ”kuuma peruna” vastattavaksi.

Kirjoitelmat olivat yleishengeltään positiivisia ja hyväksyviä. Sateenkaariperheet nähdään perheenä siinä kuin muutkin. Kuitenkin tiedetään, että sateenkaariperheiden on ollut haasteellista päästä perhehoitajiksi. Käytännön elämässä avoin hyväksyminen ei aina ole todellisuutta. Idealismi ei vastaa realismia. Valikoituivatko vastaajiksi juuri ne sosiaalityöntekijät, joiden oma arvomaailma on riittävän avoin ja suvaitsevainen kohtaamaan sateenkaariperheet osana sijaishuoltoa? Vai kertovatko kirjoitelmat sosiaalityön ihanteesta – kuinka asioiden pitäisi olla? Olisivatko vastaajat todella valmiita valitsemaan sateenkaariperheen sijaisperheeksi? Sosiaalityön perusarvoihin kuuluu jokaisen ihmisen kunnioittaminen sellaisena kuin on. Sosiaalityöntekijän tulisi pystyä näkemään ihminen leiman takana. Mutta näkeekö? Mitä tarkoittaa toteamus, ettei yhteiskunta ole valmis sijoituksiin sateenkaariperheisiin? Yhteiskuntaa sijoitusprosessissa edustaa sosiaalityöntekijä. Tekeekö sosiaalityöntekijä työtään yhteiskunnan äänellä vai omalla ammattieettisellä osaamisellaan?

Aihetta on syytä tarkastella eettisyyden näkökulmasta. Kirjoituksissa eettisyys nähtiin nimenomaan lapsen ja biologisten vanhempien näkökulmasta. Kirjoituksissa ei ollut juurikaan pohdittu ilmiöön liittyviä eettisiä erityiskysymyksiä sateenkaariperheen näkökulmasta. Esiin nostamani käsitteet tasa-arvo ja sosiaalityön eettiset periaatteet eivät olleet mainittuna missään kirjoituksessa. Yhdenvertaisuus oli käsitteenä esillä sosiaalityöntekijöiden kirjoittaessa omia näkemyksiään sateenkaariperheistä yleensä sekä il-

maistaessa kaikkia sijaisperheitä koskevia edellytyksiä. Kirjoituksissa korostuikin lapsinäkökulma, lapsen etu ja lapsi edellä tapahtuva sijoitusprosessi. Lapsen tarpeiden ja edun huomioiminen sijoitusprosessissa on myös vahvasti esillä PRIDE-koulutuksen teemoissa ja sisällössä. Voikin ajatella, että vastaajien PRIDE-kouluttajatausta vaikutti vastaajien kirjoituksiin merkittävästi.

Sosiaalityön arvot ja etiikka edellyttävät toiminnalta avoimuutta ja suvaitsevaisuutta sekä kaikenlaisen syrjinnän vastustamista. Ammatillaiset ovat kuitenkin edelleen hyvin varovaisia suhtautumisessaan sateenkaariperheiden kanssa toimiessa. Kirjoitusten positiivinen sävy on suuntana oikea kohti suvaitsevampaa yhteiskuntaa myös sosiaalipalveluiden osalta, mutta jokainen ”mutta-tekijä” asiassa kertoo sateenkaariperheisiin edelleen liittyvän epätietoisuutta ja ennakkokäsityksiä. Niiden murtamiseen pitäisi löytää työkaluja.

Sekä aiemmat tutkimukset että oma tutkimukseni osoittavat, että sosiaalialan ammattilaisilla on kokemuksen ja tiedon puute asiakastyön haasteena. Asiakkaat odottavat tukea samoihin asioihin, joista ammatillaiset toivovat lisäkoulutusta. Asiakkaiden tarve ja ammattilaisten ammattitaito eivät kohtaa. Sosiaalityön koulutuksen ei nähty antavan riittäviä valmiuksia kohdata erilaisia perheitä. Jotta sateenkaariperheet voivat todella olla yksi perhemuoto muiden joukossa ja tulla kohdelluksi yhdenvertaisesti, tulee perheet ensin tunnistaa. Kirjoituksista kävi ilmi, että sateenkaariperheellä tarkoitettiin samaa sukupuolta olevien parien perheitä, vaikka sateenkaariperheitä on hyvin erilaisia. Kuinka hyvin sosiaalityöntekijät pystyvät tunnistamaan sateenkaariperheisiin lukeutuvat transvanhempien perheet tai useamman kuin kaksi vanhempaa käsittävät apilaperheet? Miten sosiaalityöntekijä määrittelee perheen tilanteissa, joissa se ei vastaa sosiaalityöntekijän omaa perhekäsitystä? Sosiaalityön opetuksessa olisi hyvä huomioida perheiden moninaisuus, jotta sosiaalityöntekijät olisivat valmiita kohtaamaan perheitä kaikissa sateenkaaren väreissä. Sateenkaariperheet ry:n käynnistämä hanke, jossa tutkitaan sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia, tulee olemaan tutkimustuloksien valmistuttua tärkeässä asemassa suunniteltaessa tulevaisuuden sosiaalityötä ja lastensuojelua. Tutkimuksesta saatavien tietojen avulla ymmärrys sateenkaariperheistä lisääntyy. Sen lisäksi on tärkeää, että tieto leviää ja saavuttaa ammatillaiset eri aloilla. Siihen tarvitaan järjestelmällistä koulutusta ja aktiivista tiedottamista sateenkaariperheistä.

Tutkimuslinjat ovat muuttumassa sateenkaariperheiden tutkimuksissa. Aiemmat tutkimukset ovat olleet luonteeltaan vakuuttelevia, perhemuodon olemassaoloa puolustelevia ja pyrkineet ”mittaamaan” sateenkaariperheiden yhtäläistä hyvyyttä perinteiseen ydinperheeseen verrattuna. Sateenkaariperheiden elämä vähemmistönä näyttää kuitenkin alkavan olla vakiintunutta ja uudet tutkimuslinjat pyrkivätkin jatkossa tuottamaan tietoa sateenkaariperheiden erityisyydestä – voimavaroista ja haasteista. Sateenkaariperheistä on tehty vielä varsin vähän tutkimuksia, joten lisätutkimukselle löytyy tarvetta useasta eri näkökulmasta. Oli harmillista, ettei tähän tutkimukseen osallistunut sosiaalityöntekijöitä, joilla olisi jo ollut kokemusta sijoituksista sateenkaariperheisiin, sillä se olisi antanut arvokasta lisätietoa siitä, kuinka sijoitukset ovat onnistuneet. Tutkimus kuitenkin osoitti, että aiheesta pitää puhua lisää, jotta varovaisen positiivinen suhtautuminen vahvistuu ja sateenkaariperheet voivat jatkossa olla yhdenvertaisena voimavarana lastensuojelun sijaishuollon perhehoidossa. Jatkotutkimuksena olisi arvokasta saada tutkittua jo toteutuneita sijoituksia tarkemmin. Tutkimuksessa olisi hyödyllistä ottaa kaikkien sijoitusprosessissa mukana olevien näkökulmat mukaan, jolloin olisi mahdollista tuoda esiin niin sosiaalityöntekijöiden kuin itse sijoitettujen lasten ja nuorten kuin heidän biologisten vanhempiensakin kokemuksia. Lisäksi tärkeää olisi tutkia, kuinka helppoa sateenkaariperheiden on oikeasti päästä lastensuojelun perhehoitajaksi vai jääkö moni PRIDE-koulutuksen käynyt sateenkaariperhe ilman sijoitusta.

Tutkimuksen perusteella voi tehdä johtopäätöksen, että sosiaalityöntekijät lähtökohtaisesti tunnustavat sateenkaariperheen yhdenvertaiseksi perhemuodoksi muiden perhemuotojen kanssa, mutta tunnistavat perhemuotoon liittyvän yhä ennakkokäsityksiä ja -luuloja, jotka voivat vaikuttaa perhemuodon yleiseen hyväksymiseen ja sijoittumiseen sijaisperheeksi. Tarjolla olevien tutkimustulosten perusteella sateenkaariperheiden lapset näyttävät kuitenkin elävän täysipainoista perhe-elämää ja voivat varsin hyvin kaikilla elämän osa-alueilla. Sateenkaariperheillä olisi siten varmasti annettavaa myös lastensuojelun perhehoidon sijaisperheinä.

LÄHTEET

- Aarnio, Kia 2014. Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet. Kirjallisuuskatsaus. Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi -hanke. Sateenkaariperheet ry. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2014 (6). Saatavilla www-muodossa: http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/37029589f559e885c3aa94cb7abc88a1/1423853047/application/pdf/3870040/Sateenkaariperheet_Ty%C3%B6paperi%206_1.pdf
- Aarnipuu, Tiia 2010. Sateenkaariperheen ABC. Saatavilla www-muodossa: http://www.sateenkaariperheet.fi/userfiles/documents/abc-kirja_neljas_painos.pdf. Haettu 20.1.2015.
- Adoptiolaki 22/2012
- Ahola, Minna 2000. "Ihan perhe vaan", Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiologian laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla www-muodossa: <http://hdl.handle.net/10138/10884>. Haettu 1.2.2015.
- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Back-Kiianmaa, Raili & Hakkarainen, Pirjo 2008. Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa Jari Ketola (toim.) 2008. Sijoita perheeseen – Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Bennett, Susanne 2003. International Adoptive Lesbian Families: Parental Perceptions of the Influence of Diversity on Family Relationships in Early Childhood. *Smith Collage Studies in Social Work* 74 (1), 73–91.
- Brodzinsky, David M., Patterson, Charlotte J. & Vazirin, Mahnoush 2002. Adoption Agency Perspectives on Lesbian and Gay Prospective Parents: A National Study. *Adoption Quarterly* 5(3), 5–23.
- Bruun, Noora 2011. "Ärsyttävän perinteinen perhe": Sateenkaarevaa perheen ja äidin ääriäriivien uudelleenahmottelua. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110045>. Haettu 1.2.2015.
- Council of Europe 2011. Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Saatavilla www-muodossa: http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf. Haettu 23.3.2015.

- Council of Europe 23.2.2015. Combating discrimination on the grounds of sexual orientation or gender identity. http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/Default_en.asp. Haettu 23.2.2015.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006. Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 5-20.
- Goldstein, Joseph, Freud, Anna & Solnit, Albert J. 1980. Beyond the best interests of the child. London: Burnett Books Limited.
- Guasp, April 2010. Different families: The experiences of children with lesbian and gay parents. Cambridge: Centre for Family Research, University of Cambridge. Saatavilla [www-muodossa: http://www.stonewall.org.uk/what_we_do/research_and_policy/4171.asp](http://www.stonewall.org.uk/what_we_do/research_and_policy/4171.asp). Haettu 25.2.2015.
- Gylling, Heta Aleksandra 2002. Millaisilla arvoilla tutkimusta voidaan perustella. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus Kirja, Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd., 58–69.
- Hakkarainen, Pirjo, Kuukkanen, Maria & Piispanen, Heikki 2013. Parasta perhehoitoa. Perhehoidon tietopaketti. Jyväskylä: Perhehoitoliitto ry.
- Hallituksen esitys eduskunnalle perhehoitolaiksi 256/2014 vp. Saatavilla [www-muodossa: http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\${APPL}=akirjat&\\${BASE}=akirjat&\\${THWIDS}=0.58/1421225818_398915&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?${APPL}=akirjat&${BASE}=akirjat&${THWIDS}=0.58/1421225818_398915&${TRIPPIFE}=PDF.pdf). Haettu 14.1.2015.
- Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 164/2014 vp. Saatavilla [www-muodossa: http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\${APPL}=akirjat&\\${BASE}=akirjat&\\${THWIDS}=0.24/1421225664_231523&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?${APPL}=akirjat&${BASE}=akirjat&${THWIDS}=0.24/1421225664_231523&${TRIPPIFE}=PDF.pdf). Haettu 14.1.2015.
- Heikkilä, Hanna Kaisa 2013. Biologisesta vanhemmuudesta sosiaaliseen vanhemmuuteen – Suomen vanhemmuuslainsäädäntö sateenkaariperheiden ja lapsen edun näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla [www-muodossa: http://hdl.handle.net/10138/42582](http://hdl.handle.net/10138/42582). Haettu 1.2.2015
- Heikkilä, Matti 2002. Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus Kirja, Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd., 165–176.

- Heino, Anna 2004. "Ja mikä on sen turvallisempaa kuin normaali perhe?" Eduskunnan konservatiivinen perhekeskustelu vuoden 2002 hedelmöityshoitolakiesityksestä. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla www-muodossa: <http://hdl.handle.net/10138/9949>. Haettu 1.2.2015.
- Helsingin Sanomat 20.2.2015. Presidentti Niinistö vahvisti sukupuolineutraalin avioliittolain. <http://www.hs.fi/politiikka/a1305930004366>. Haettu 25.2.2015.
- Hill, Nicola 2012. *The Pink Guide to Adoption for Lesbians and Gay Men*. London: BAAF.
- Hill, Nicola 2013. *Proud parents*. London: BAAF.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. *Tutki ja kirjoita*. 16. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirvonen, Ari 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Lounis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 31–49.
- Hopponen 2014 "Separate and unequal" Homoseksuaalien adoptio-oikeus Suomessa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla www-muodossa: <http://hdl.handle.net/10138/42700>. Haettu 1.2.2015.
- Huttunen, Jouko 2001. *Isänä olemisen uudet suunnat*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Huuska, Maarit 2002. Transihmiset – sukupuoleltaan moninaiset työelämässä. Teoksessa Lehtonen Jukka (toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. Raportteja 269. Helsinki: STAKES, 31–40. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204194051> Haettu 19.1.2015.
- International Federation of Social Workers & International Association of Schools of Social Work 2004. *Ethics in Social Work, Statement of Principles*. http://www.iassw-aiets.org/uploads/file/20130506_Ethics%20in%20Social%20Work,%20Statement,%20IFSW,%20IASSW,%202004.pdf. Haettu 28.2.2015.
- International Federation of Social Workers & International Association of Schools of Social Work 2014. *Global definition of the social work profession*. http://www.iassw-aiets.org/uploads/file/20140303_IASSW%20Website-SW%20DEFINITION%20approved%20IASSW%20Board%2021%20Jan%202014.pdf. Haettu 28.2.2015.
- Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula 2007. *Sateenkaariperheet ovat monenlaisia lapsiperheitä*. Teoksessa Kuosmanen Paula & Jämsä Juha (toim.) *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa*. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää – julkaisu. Helsinki: Työministeriö, 13–20.
- Jämsä, Juha (toim.) 2008. *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Jämsä, Juha 2003. Isä, joka on homo – homomiehen perhe ja vanhemmuus. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiologian laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla www-muodossa: <http://hdl.handle.net/10138/10571>. Haettu 1.2.2015.
- Jämsä, Juha 2009. Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085156> Haettu 19.1.2015.
- Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo 2011. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Ketola, Jari (toim.) 2008a. Menetyksistä mahdollisuuksiin - Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ketola, Jari (toim.) 2008b. Sijoita perheeseen – Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kirjoniemi, Annika & Kajamies, Anu 2011. Sateenkaariperheen ja opettajan kohtaaminen. Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 42, 144–154.
- Korkala, Mirja 2014. Tunnustuksen saaminen perheen sisäisessä adoptioprosessissa: sateenkaariperheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201405201765>. Haettu 1.2.2015.
- Kuosmanen, Paula 2000. Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita: performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Tasa-arvojulkaisuja. Naistutkimusraportteja 2000:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Kuula, Arja 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 124–140.
- Kyyrölä, Sinikka 2002. Homoseksuaalien perhekäsitykset ja parisuhteen virallistaminen. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-2002892611>. Haettu 1.2.2015.
- Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
- Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002
- Lakivaliokunnan mietintö 14/2014 vp. Saatavilla www-muodossa: http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/lavm_14_2014_p.shtml. Haettu 25.2.2015.
- Lastensuojelulaki 417/2007

- Lehtonen, Jukka 2002. Työntekijöiden moninaisuus ja työelämän heteronormatiivisuus. Teoksessa Lehtonen Jukka (toim.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. Raportteja 269. Helsinki: STAKES, 5-11. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204194051> Haettu 19.1.2015.
- Lehtonen, Jukka 2006. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Suomen kunnissa – Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi. ESR tutkimukset ja selvitykset -sarja. Helsinki: Työministeriö. Saatavilla www-muodossa: http://www.rakennerahastot.fi/vanhat_sivut/rakennerahastot/tiedostot/esr_julkaisut_2000_2006/tutkimukset_ja_selvitykset/09_08-06_seksuaali-ja_sukupuolivahemmistot_suomen_kunnissa_keinoja_ja_ideoita_yhdenvertaisuuden_tueksi.pdf. Haettu 19.1.2015.
- Leinonen, Eeva-Kaisa 2005. Transvestisuus perheessä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jamk-30>. Haettu 1.2.2015.
- Mellish, Laura, Jennings, Sarah, Tasker, Fiona, Lamb, Michael & Golombok, Susan 2013. Family relationships, child adjustment and adopters' experiences. London: BAAF.
- Moring, Anna 2013. Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Väitöskirja. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8852-0>. Haettu 1.2.2015.
- Mustola, Kati 2007. Suomalaisten lesbo- ja homoliikkeiden historiaa. Teoksessa Johanna Pakkanen & Kati Mustola (toim.) Sateenkaari-Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Helsinki: LIKE, 18–37.
- Noppiari, Eija 2006. Leiman antajat ja kantajat. Teoksessa Jari Helminen (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 171–200.
- Nurminen, Kirsi-Marja 2011. Sateenkaariperhe on suurennuslasin alla. Perhehoito 27 (2), 14–15.
- Pakkanen, Johanna & Mustola, Kati (toim.) 2007. Sateenkaari-Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Helsinki: LIKE.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2011. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pelastakaa lapset 14.1.2015. Tukiperhetoiminta. <http://www.pelastakaa lapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/tukiperhetoiminta/>. Haettu 14.1.2015.
- Perhehoitajalaki 312/1992
- Pesäpuu ry 14.1.2015a. PRIDE-ohjelma. <http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma/>. Haettu 14.1.2015.

- Pesäpuu ry 14.1.2015b. PRIDE-VALMENNUS – sijais- ja adoptiovanhemmuutta har-
kitseville. <http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma/pride-valmennus/>. Haettu
14.1.2015.
- Pietarinen, Juhani 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari
Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.)
Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus Kirja, Oy Yliopistokus-
tannus University Press Finland Ltd., 58–69.
- Pohjanpää Kirsti 2013. Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin. Hyvinvointikatsaus
3/2013. Teema vähemmistöt. Syyskuu 2013. Tilastokeskus. Saatavilla
www-muodossa: [http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-
23_001.html?s=0](http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_001.html?s=0). Haettu 15.1.2015.
- Rainbow Families Council 2010. Rainbow families and the law An information kit for
same-sex couples and single people in Victoria. Saatavilla www-
muodossa:
[http://www.gaylawnet.com/ezone/parenting/Rainbow_families_and_the_la
w_Info_Kit.pdf](http://www.gaylawnet.com/ezone/parenting/Rainbow_families_and_the_la
w_Info_Kit.pdf). Haettu 24.2.2015.
- Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Ritala-Koskinen, Aino 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteis-
ta. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Helsinki: Väestötut-
kimuslaitos, Väestöliitto.
- Roos, J.P. 2004. Huostaanotto ja ihmisoikeudet? Teoksessa J.P. Roos (toim.) Huostaan-
ottokirja. 2. painos. Turku: Design Nurmisaari, 5-11.
- Räty, Tapio 2004. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Annamaija Puonti,
Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki:
Kustannusosakeyhtiö Tammi, 85–104.
- Sateenkaariperheet ry 10.12.2014. Ajankohtaista.
<http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=news#6>. Haettu
15.2.2015.
- Sateenkaariperheet ry 15.1.2015. Mikä sateenkaariperhe?
<http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=68>. Haettu 15.1.2015.
- Solantaus, Tytti 2003. Lapset samaa sukupuolta olevien perheissä. Teoksessa Lapset ja
rekisteröity parisuhde. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityisky-
symyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö. Sosiaali- ja terveysministeri-
ön julkaisuja 2003:10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 24–35.
Saatavilla www-muodossa: [http://urn.fi/URN:NBN:fi-
fe201309236179.htm](http://urn.fi/URN:NBN:fi-
fe201309236179.htm). Haettu 16.1.2015.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 17.11.2014. Transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta
annetun lain uudistamisen työryhmä.
http://www.stm.fi/vireilla/tyoryhmat/sukupuolen_vahvistaminen. Haettu
26.2.2015.

- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka – Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry, Ammattieettinen lautakunta. Saatavilla www-muodossa: http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf. Haettu 3.2.2015.
- Sosiaalihuoltolaki 710/1982
- Sosiaaliportti 2013. Avohuolto. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/>. Haettu 14.1.2015.
- Suomela, Anu 2004. Missä viipyvät huostaanottoperheiden ihmisoikeudet? Teoksessa J.P. Roos (toim.) Huostaanottokirja. Turku: Design Nurmisaari, 33–53.
- Suoranta, Kirsti 2004. Veriside on eri side? Sukulaisuuden ja ydinperheen rakentuminen lastensa kanssa elävien naisparien sosiaalisissa verkostoissa ja puhetavoissa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiologian laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20051232>. Haettu 1.2.2015.
- Tasa-arvolaki 609/1986
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti 26/2014, 13.11.2014. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2014. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014111346266>. Haettu 14.1.2015.
- Tuomi, Emmi 2003. Homo- ja lesbovanhemmuus ja sosiaaliset verkostot. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Psykologian laitos. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2003925117>. Haettu 1.2.2015.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 7. uud. laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuovila, Pirjo 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin - Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–76.
- Tuovinen, Liisa, Stålström, Olli, Nissinen, Jussi & Hentilä, Jorma (toim.) 2012. Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudemus Helsinki University Press.
- Ulkoasianministeriö 23.2.2015. Ihmisoikeuspolitiikka kansainvälisissä järjestöissä. <http://www.formin.fi/public/default.aspx?nodeid=42547&contentlan=1&culture=fi-FI>. Haettu 23.2.2015.
- Valkonen, Leena 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhempisuhteet. Tutkimuksia 52. Helsinki: STAKES.
- Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013. Vanhemmuuden roolikartta. <http://www.vslk.fi/index.php?id=19>. Haettu 15.1.2015.

Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Väliavaara, Christine 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin – Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 77–98.

Yhdenvertaisuuslaki 21/2004

Äitiyslakityöryhmä 2014. Äitiyden sääntely. Äitiyslakityöryhmän mietintö. Mietintöjä ja lausuntoja 50/2014. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla www-muodossa:

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1415784980693/Files/OMML_50_2014_Aitiyslaki_120_s.pdf. Haettu 25.2.2015.

LIITE 1

KIRJOITUSPYYNTÖ

Opiskelen sosiaalityötä Itä-Suomen Yliopistossa ja teen pro graduani sateenkaariperheistä sijaisperheenä. Tutkielmani käsittelee sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä teemasta. Suomessa ilmiö on vielä aika tuore ja kokemuksia asiasta vähän. Tarkoitukseni olisikin tutkimuksessani selvittää mahdollisia kokemuksia sijoituksista sateenkaariperheisiin sekä aiheeseen liittyviä erityiskysymyksiä ja eettisiä näkökulmia.

Toivoisin, että kirjoitat omista kokemuksistasi ja ajatuksistasi aiheeseen liittyen. Jos et ole työssäsi kohdannut sateenkaariperheitä sijaisperheenä, se ei ole este vastaamiselle. Kirjoitelmasi voi olla vapaamuotoinen, mutta toivoisin sinun kuitenkin tuovan siinä ilmi ainakin seuraavat asiat:

1. Taustatietoina sukupuolesi, ikäsi, koulutuksesi sekä valmistumisvuotesi.
2. Koetko, että sinulla on riittävästi tietoa sateenkaariperheistä? Huomioitiinko eri perhemuodot ja erityisesti sateenkaariperheet koulutuksessasi? Millaista tietoa toivoisit saavasi sateenkaariperheistä?
3. Mitä ajatuksia sinulla itselläsi on sateenkaariperheistä yleensä?
4. Onko sinulla kokemusta sateenkaariperheen toimimisesta tai kiinnostuksesta toimia sijaisperheenä/tukiperheenä ja millaisia kokemukset ovat?
5. Millaisia erityiskysymyksiä sateenkaariperheen toimimiseen sijaisperheenä mielestäsi liittyy? Mitä tulisi ottaa huomioon?
6. Millaisia eettisiä kysymyksiä aiheeseen mielestäsi liittyy?

Vastaukset toivon 31.8. mennessä sähköpostitse. Vastaukset käsittelem hyväntutkimusetiikan mukaisesti.

Ystävällisin terveisin
Heidi Puustinen
Yhteiskuntatieteiden laitos
Itä-Suomen Yliopisto

Osoitelähde: Pesäpuu Ry, PRIDE-kouluttajalista